

บทที่ 3

หญิงร้ายในชาดกภูฏกถา

บทบาทของหญิงร้าย

ชาดกภูฏกถาเป็นแหล่งสำคัญที่รวบรวมนิทานซึ่งมีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับหญิงร้าย และถ้อยคำโจมตีผู้หญิงไว้เป็นจำนวนมาก จากการศึกษา พบเนื้อเรื่องที่ปรากฏบทบาทของหญิงร้ายจำนวน 64 เรื่อง จากชาดกจำนวน 55 เรื่อง ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับที่มา ดังนี้คือ

1. ชาดก 51 เรื่อง มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับหญิงร้ายชาดกละเรื่อง แต่เนื้อเรื่องจากชาดก 2 เรื่อง ได้แก่ จุลลปโลภนชาดก และมหาปโลภนชาดก เป็นเรื่องที่ซ้ำกัน จึงถือเป็นเรื่องเดียวกันและแสดงเพียงเรื่องเดียวแต่คงอ้างที่มา 2 แห่ง ได้เนื้อเรื่องเกี่ยวกับหญิงร้าย 50 เรื่อง

2. ชาดก 4 เรื่อง ได้แก่ กุณาลชาดก มโหสถชาดก ปทกุตตชาดก และคามณีจันทชาดก ซึ่งเป็นชาดกขนาดยาวและมีเรื่องย่อยแทรกอยู่ในชาดกละหลายเรื่อง มีเนื้อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหญิงร้ายรวมกันทั้งสิ้น 14 เรื่อง กล่าวคือ

กุณาลชาดก	มีเรื่องเกี่ยวกับหญิงร้าย	7 เรื่อง
มโหสถชาดก	มีเรื่องเกี่ยวกับหญิงร้าย	3 เรื่อง
คามณีจันทชาดก	มีเรื่องเกี่ยวกับหญิงร้าย	2 เรื่อง
ปทกุตตชาดก	มีเรื่องเกี่ยวกับหญิงร้าย	2 เรื่อง

เมื่อรวมกับจำนวนในข้อ ก. จึงได้เนื้อเรื่องเกี่ยวกับหญิงร้ายจำนวนทั้งสิ้น 64 เรื่อง

อนึ่ง ก่อนแต่จะศึกษาถึงบทบาทของหญิงร้ายนั้น สมควรจะได้กำหนดความหมายหรือคำจำกัดความ สำหรับคำสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยนี้ ไว้เป็นเบื้องต้นก่อน คือ

1. คำว่า บทบาท หมายถึง การปฏิบัติตนผิดจากบรรทัดฐานที่สังคมยอมรับของผู้หญิงในสถานภาพใดสถานภาพหนึ่ง อันมีผลทำให้คู่สัมพันธ์ในสถานภาพนั้น ๆ ได้รับความเสียหาย

2. คำว่า หญิงร้าย หมายถึง หญิงผู้มีพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นที่เป็นคู่สัมพันธ์

3. คำว่า สถานภาพ หมายถึง ฐานะหรือตำแหน่งของบุคคลที่ได้มาเนื่องจากการเป็นสมาชิกผู้หนึ่งของครอบครัวหรือสังคม

ดังนั้น บทบาทหญิงร้ายที่ปรากฏในชาดกภูฏกถา จึงสามารถแบ่งกลุ่มตามสถานภาพต่าง ๆ ได้ 5 กลุ่ม คือ

1. หญิงร้ายในสถานภาพภรรยา
2. หญิงร้ายในสถานภาพแม่
3. หญิงร้ายในสถานภาพลูก
4. หญิงร้ายในสถานภาพน้อง
5. หญิงร้ายในสถานภาพหญิงทั่วไป

สถานภาพที่ 1 ถึง 4 นั้นเป็นสถานภาพในฐานะที่เป็นสมาชิกของครอบครัว ส่วนสถานภาพสุดท้ายเป็นสถานภาพในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม ดังนั้น จึงมีข้อสังเกตในเบื้องต้นนี้ว่า หญิงร้ายในชาดกภูฏกถานั้น คือ หญิงที่สร้างปัญหาให้ทั้งแก่ครอบครัวและสังคม

ส่วนบทบาทของหญิงร้ายในแต่ละสถานภาพนั้น ก่อให้เกิดผลเสียแก่บุคคลผู้เป็นคู่สัมพันธ์ในลักษณะต่าง ๆ ดังรายละเอียดที่จะกล่าวต่อไปนี้

ก. บทบาทของภรรยาที่มีต่อสามี

ชาดกภูฏกถาปรากฏบทบาทหญิงร้ายในสถานภาพภรรยามากที่สุด ลักษณะของบทบาทภรรยาที่มีต่อสามีนั้นแบ่งออกได้เป็น

1. บทบาทในฐานะผู้ทรยศนอกใจสามี เนื้อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบทบาทนี้เป็นเนื้อเรื่องที่มีมากที่สุด ชาตกัญฐกถาแสดงว่า ความมั่งมากในกามารมณ์เป็นแรงผลักดันให้ผู้หญิงประพฤตินอกใจสามี

อย่างไรก็ตาม ข้อสังเกตเกี่ยวกับบทบาทของหญิงร้ายในฐานะผู้ที่ทรยศนอกใจสามีนี้ได้แก่ บทบาทที่แสดงอาจแบ่งอย่างกว้าง ๆ ได้ 2 ลักษณะ คือ

ก) บทบาทภรรยาที่คบชู้ผู้ชายโดยมิได้ทำร้ายสามี

ข) บทบาทภรรยาที่คบชู้ผู้ชายอีกทั้งทำร้ายสามี

บทบาทภรรยาที่คบชู้ผู้ชายโดยมิได้ทำร้ายสามี มีเนื้อเรื่องปรากฏในกุณาชาดกจำนวน 5 เรื่อง ซึ่งเนื้อความย่อของแต่ละเรื่องมีดังต่อไปนี้

พระนางกนิริเทวี พระเทวีของพระเจ้ากนิร ทอดพระเนตรไปทางนอกพระแกลปราสาทเห็นชายง่อยคนหนึ่งซึ่งอาศัยอยู่ใต้ร่มคันหว่าด้านนอกกำแพงวัง ทรงเกิดความรักใคร่ คันหว่านั้นขึ้นอยู่ด้านในกำแพงวัง แต่กิ่งหว่าทอดข้ามกำแพงออกไปตกกลางคืน หลังจากทรงร่วมอภิรมย์กับพระเจ้ากนิรแล้ว เมื่อพระองค์บรรทมหลับไปพระนางก็ค่อย ๆ ลุกขึ้นมาจัดอาหารชั้นดีใส่ขันทองคำห่อไว้ที่ชายพก ใต้เชือกกลางทางช่องพระแกล ปีนคันหว่าไต่ลงตามกิ่ง เสด็จไปหาชายง่อยนั้น หลังจากให้ชายง่อยกินอาหารแล้ว ก็ลอบได้เสียกัน จากนั้น พระนางก็กลับขึ้นปราสาทตามทางเดิม ประพรมสรีระด้วยของหอมแล้วเข้าไปบรรทมกับพระเจ้ากนิร¹

พระนางปิงคิยานี พระอัครมเหสีของพระเจ้าพรหมทัต เปิดพระแกลทอดพระเนตรไปเห็นชายเลี้ยงม้า ก็ทรงเกิดความรักใคร่ เมื่อพระเจ้าพรหมทัตบรรทมหลับจึงแอบปีนลงทางพระแกล ลอบได้เสียกับชายเลี้ยงม้า แล้วกลับขึ้นปราสาท ประพรมร่างกายด้วยของหอมแล้วเข้าไปบรรทมกับพระเจ้าพรหมทัต²

¹ ชา. อ. 42/373-377. กุณาชาดก

² ชา. อ. 42/384-385. กุณาชาดก

พระนางกรุงคเทวีพระอัศรมเหสีของพระเจ้าเอפקุมาร นอกพระทัยพระ
 สวามี ลักลอบคบชู้กับฉฬังคกุมารผู้เป็นเสนาบดี และกับชนันเตวาสีซึ่งเป็นคนรับใช้ของ
 ฉฬังคกุมารผู้คอยนำสิ่งของจากฉฬังคกุมารไปให้แก่พระนาง³

นางค้นหาเลือกมีสามีทีเดียว 5 คนซึ่งทั้งหมดเป็นที่นั่งกัน เวลาอยู่กับ
 สามีคนใดก็จะบอกว่านางรักสามีคนนั้นยิ่งกว่าอีก 4 คน แต่ลับหลังสามีทั้งห้า นางกลับ
 นอกใจ ลักลอบคบชู้กับคนรับใช้ ซึ่งเป็นชายง่อยหลังค่อม อีกทั้งบอกชายชู้ว่า เขาเป็นที่
 รักยิ่งของนาง⁴

พระนางปิณฺจปาปี ทรงเป็นพระอัศรมเหสีของพระราชา 2 พระองค์
 คือพระเจ้าพกะและพระเจ้าพาวรีย์ พระราชาทั้งสองต่างสร้างพระนครไว้ริมฝั่งแม่น้ำ
 ฝั่งละพระนคร พระนางปิณฺจปาปีทำหน้าที่เป็นพระอัศรมเหสีของพระราชาฝ่ายละ 7 วัน
 เมื่อพระนางข้ามน้ำไปหาอีกฝ่าย ก็ทรงลักลอบมีความสัมพันธ์ทางเพศกับคนพวยเรือซึ่ง
 เป็นชายหลังค่อม ที่กลางแม่น้ำ⁵

จุลปโลภนชาดกและมหาปโลภนชาดกมีเนื้อเรื่องเหมือนกัน ปรากฏท
 บาทของหญิงนักฟ้อนรำและขบร็องประจำราชสำนักพระเจ้าพรหมทัต ซึ่งใช้เล่ห์เหลี่ยม
 มารยาและเอาอกเอาใจ ทำชายผู้ไม่สนใจผู้หญิงเลยตั้งแต่เกิด ใฝ่แต่การบำเพ็ญมาน ให้
 ลุ่มหลงจนคลั่ง ใค้อยู่กินกันฉันสามีภรรยา ต่อมา เมื่อได้โอกาสเธอก็ไม่ซื่อสัตย์
 ประพฤตินอกใจสามี ลอบมีความสัมพันธ์ทางเพศกับดาบสมิถุทธ์คนหนึ่งซึ่งจรผ่านมา⁶

ศูนย์วิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³ ชา. อ. 42/358-359. กุณาสชาดก

⁴ ชา. อ. 42/350-353. กุณาสชาดก

⁵ ชา. อ. 42/377-384. กุณาสชาดก

⁶ ชา. อ. 38/68-72. จุลปโลภนชาดก; 41/132-139. มหาปโลภนชาดก

เนื้อเรื่องเหมือนกันทั้ง 2 ชาดก แต่ชาดกหลังมีคาถาสมบุรณ์กว่า เข้าใจว่า
 เดิมคงเป็นเรื่องเดียวกัน

หริตจชาดกปรากฏบทบาทพระเทวีของพระเจ้าพรหมทัต ซึ่งนอกพระทัย พระสวามี มีความสัมพันธ์ทางเพศกับหริตจดาบส เพราะความที่พระสวามีไว้วางใจมอบหมายให้รับหน้าที่แทนในการดูแลปรนนิบัติดาบสผู้เข้ามาฉันในวังเป็นประจำทุกวัน⁷

ชาดกกฎฐกถาแสดงให้เห็นว่า การประพฤตินอกใจสามีนั้นเป็นเรื่องที่ดูแลระวังได้ยาก เพราะธรรมชาติของหญิงร้ายชนิดนี้เป็นผู้มักมากในกามารมณ์ ดังบทบาทหญิงร้ายในสมุคคชาดกที่มีเนื้อความย่อว่า

ภรรยาของยักษ์ทานพได้รับการป้องกันรักษาอย่างดียิ่ง โดยยักษ์ผู้สามีให้ เรอนอนในหีบแล้วกลืนไว้ในท้อง อยู่มาวันหนึ่ง เขาคายหีบออกมาให้เธออาบน้ำเสร็จแล้วให้เธอคอยอยู่ใกล้หีบ ตนเองลงไปอาบน้ำ ขณะนั้น วิทยาธรชื่อวาญบุตรเหาะผ่านมา เธอเห็นเข้าจึงกวักมือเรียก พอวิทยาธรมันลงมา เธอก็ให้เขาเข้าไปซ่อนอยู่ในหีบ ครั้นเห็นสามีกำลังเดินมา เธอก็เปิดหีบแล้วเข้าไปนอนทับวิทยาธรพร้อมทั้งเอาผ้าห่มคลุมไว้ เขามาถึงก็กลืนหีบเก็บไว้ในท้อง โดยมิทันได้ตรวจตราเสร็จแล้วก็เดินทางกลับ ฝ่ายเธอกับวิทยาธรชายชู้ก็ร่วมเสพเมถุนกันในท้องของสามีเธอนั่นเอง⁸

และเนื้อเรื่องอีก 2 เรื่องต่อไปนี้ ซึ่งมีเค้าโครงเรื่องอย่างเดียวกันจาก สุสันธิชาดกและกาภาคชาดกตามลำดับ ความย่อว่า

พระนางสุสันธิพระอัครมเหสีของพระเจ้าคัมพรราชแห่งพาราณสี เกิดมีใจรักใคร่กับพระยาครุฑซึ่งแปลงร่างเป็นชายหนุ่มมาเล่นสะกากับพระสวามี พระยาครุฑได้ลักพาพระนางไปเป็นภรรยาอยู่ด้วยกัน ณ เกาะเสรมทวิปโดยที่ไม่มีใครรู้ และยังคงมาเล่นสะกากับพระราชาเช่นปกติ พระราชาให้นายอัครออกตามหาพระนาง เขาเดินทางไปกับเรือพ่อค้า ระหว่างทางเกิดเรือแตก เขาเกาะแผ่นกระดานลอยไปจนถึงเกาะเสรมทวิป ขณะนั้นพระยาครุฑไปเล่นสะกา ฝ่ายพระนางสุสันธิกำลังเดินเล่นที่ชายหาด พอพระนางเห็นเขาก็จำได้ จึงอุ้มไปยังที่อยู่ปรนนิบัติเขาอย่างดี เวลาพระยาครุฑกลับมา

⁷ ชา. อ. 39/360-364. หริตจชาดก

⁸ ชา. อ. 39/398-403. สมุคคชาดก

พระนางก็ซ่อนเอาไว้ เวลาพระยาครุฑไปเล่นสะกา ก็ร่วมเสพเมถุนกับเขา ทั้งสองคน ประพุดที่อยู่เช่นนี้ได้ครึ่งเดือน นายอัครกะจึงอาศัยเรือพ่อค้ากลับมายังเมืองพาราณสี กราบทูลความจริงแก่พระราช ในขณะทีพระยาครุฑกำลังเล่นสะกาอยู่กับพระองค์ พระยาครุฑได้ยื่นก็เกิดความร้อใจคิดว่าตนอยู่ถึงเกาะเสมภูมิวิปก็ยังไม่สามารถป้องกัน พระนางไว้ได้ จึงเอาพระนางมาคืนพระราชแล้วไม่กลับมาเล่นสะกาอีกเลย⁹

พระนางกาคาคิผู้เป็นพระอัครมเหสีของพระเจ้าพรหมทัต ถูกพระยาครุฑ ซึ่งแปลงร่างเป็นชายหนุ่มมาเล่นสะกากับพระเจ้าพรหมทัตลักพาตัวไปเป็นภรรยาอยู่ด้วยกันที่วิมานนิมพลี พระราชาทรงใช้นักภูเวรให้ไปตามหาพระนาง เขาแอบซ่อนตัวอยู่ในระหว่างปีกของพระยาครุฑไปจนถึงวิมานนิมพลี ลักลอบมีเพศสัมพันธ์กับพระนางแล้ว ซ่อนตัวในระหว่างปีกของพระยาครุฑกลับมา เข้าไปกราบทูลพระราช ในขณะทีพระยาครุฑกำลังเล่นสะกาอยู่กับพระองค์ พระยาครุฑรู้ว่าตนเองเป็นผู้นำชายชู้ทั้งไป และกลับจึงกล่าวตำหนิตนเอง นำพระนางกาคาคิมาคืนพระราช ตั้งแต่นั้นก็ไม่มาเล่นสะกาอีกเลย¹⁰

หญิงร้ายทีประพุดินอกใจสามีแล้วยังเป็นคนเจ้าเล่ห์เพทุบายเอาเปรียบ สามีไม่ยอมทำกรงานอ้างว่าป่วย เป็นเหตุให้สามีลำบากด้วยการต้องขนขวายหาทาง รักษาเขี้ยวเธอ ปรากฏใน โกลิยชาดก ซึ่งมีเนื้อความย่อดังนี้

ภรรยาของพราหมณ์ผู้หนึ่งในเมืองพาราณสี เป็นหญิงประพุดิชั่วอย่าง ร้ายแรง กลางคืนคบชู้ กลางวันเกียจคร้าน ไม่ยอมทำกรงานอ้างว่าป่วย พราหมณ์ผู้สามี ไม่รู้ความจริง พยายามพยายามรักษา เธอต้องการกินอาหารดี ๆ ชนิดใดก็พยายามหามา ให้ ทำตัวเสมือนเป็นทาสของเธอ เวลาสามีอยู่บ้าน เธอแสร้งนอนชม พอสามีออกไป นอกบ้าน เธอก็นำชายชู้เข้าบ้านหยอกเข้าเล่นกับชายชู้¹¹

⁹ ชา. อ. 38/462-465. สุตตนิชาดก

¹⁰ ชา. อ. 38/339-340. กาคาคิชาดก

¹¹ ชา. อ. 36/342-345. โกลิยชาดก

นอกจากนั้น ชาตคัฏฐกถายังแสดงให้เห็นบทบาทหญิงร้ายที่มากด้วยเล่ห์เพทุบาย เธอกลบเกลื่อนความคิดเมื่อสามีกลับมาพบเธออยู่กับชายผู้สองต่อสองภายในบ้าน ดังบทบาทของภรรยา 2 รายในอุจฉิฎฐชาตคกและคหปติชาตคก ซึ่งมีเนื้อเรื่องย่อตามลำดับดังนี้คือ

ภรรยาของพราหมณ์ผู้หนึ่งในแคว้นกาสี ประพฤตินอกใจสามี เวลาสามีไม่อยู่บ้านเธอนำผู้เข้ามาเสพกามกันในบ้าน เสร็จแล้วจัดหาอาหารและคดข้าวร้อน ๆ ให้ชายผู้กิน ส่วนตนเองเป็นต้นทางคอยดูสามีอยู่ที่ประตู พอเห็นสามีกลับมา เธอให้ชายผู้ซ่อนตัวในถังข้าวแล้วกลบเกลื่อนด้วยการคดข้าวร้อนไว้บนข้าวที่ชายผู้กินเหลือ เชื้อเชิญสามีให้กินอย่างเอาอกเอาใจ สามีเอื้อมมือลงไปในข้าวก็รู้สึกทันทีว่าข้าวข้างบนร้อนแต่ข้าวข้างล่างเย็น จึงรู้ว่าข้าวข้างล่างเป็นข้าวเหลือเดน¹²

ภรรยาของคหบดีคนหนึ่งในแคว้นกาสี ประพฤตินอกใจสามี คบชู้กับผู้ใหญ่บ้าน ครั้งนั้นเหลืออีก 2 เดือนจะถึงฤดูเก็บเกี่ยวก็เกิดความอดอยากขึ้นในหมู่บ้าน ชาวบ้านได้พร้อมใจกันยืมโคแก่ตัวหนึ่งของผู้ใหญ่บ้านมาฆ่ากินเนื้อ โดยมีสัญญาว่าจะใช้คืนเป็นข้าวเปลือกให้ในอีก 2 เดือนข้างหน้าหลังการเก็บเกี่ยว วันหนึ่ง คหบดีไปข้างนอก ผู้ใหญ่บ้านได้โอกาสเข้าไปในบ้านของคหบดีนั้นแล้วเสพเมถุนกับภรรยาของคหบดีนั้น ขณะที่ทั้งสองกำลังนอนอย่างมีความสุขอยู่นั้น เธอมองเห็นสามีกำลังเดินมา จึงออกอุบายให้ชายผู้แสรังทวงถามค่าเนื้อไปเรื่อย ๆ เธอเองปีนขึ้นไปยืนที่ประตูฉางร้องบอกว่าข้าวเปลือกไม่มี คหบดีเห็นเช่นนั้นก็รู้เท่าทันว่าเป็นเล่ห์เหลี่ยมมารยา เพราะหนี้สินค่าเนื้อนั้นตกลงชดใช้กันในอีก 2 เดือนข้างหน้า และข้อที่ข้าวเปลือกในฉางไม่มี ภรณานั้นก็รู้ที่อยู่โดยมิต้องปีนขึ้นไปดู¹³

¹² ชา. อ. 37/222-225. อุจฉิฎฐกถุตชาตคกั

¹³ ชา. อ. 37/178-181. คหปติชาตคกั

บพบาทหญิงร้ายผู้นอกใจสามี และใส่ร้ายชายที่เธอหมายจะเล่นชู้ด้วยแต่
ไม่ได้รับการตอบสนอง จึงหลอกลวงสามีและอาศัยอำนาจสามีทำร้ายชายนั้น ปรากฏใน
มหาปทุมชาดกและโมกขพันธนชาดก มีเนื้อความย่อตามลำดับต่อไปนี้คือ

พระอัศรมเหสีองค์ใหม่ของพระเจ้าพรหมทัต มีฐานะเป็นพระมารดาเลี้ยง
ของพระปทุมกุมารผู้ซึ่งเป็นโอรสของพระเจ้าพรหมทัตที่ประสูติแต่พระอัศรมเหสีองค์
เก่าที่สิ้นพระชนม์ไป ครั้งหนึ่ง พระเจ้าพรหมทัตเสด็จไปปราบกบดชายแดน ทรงมอบ
ให้พระปทุมกุมารดูแลพระนครแทน พระมารดาเลี้ยงทอดพระเนตรเห็นพระกุมารก็มี
พระทัยปฏิบัติทรนชักรวณพระกุมารให้ร่วมอภิรมย์กับพระนางถึง 2-3 ครั้ง พระกุมาร
ทรงปฏิเสธทำให้พระนางทรงกริ้ว เมื่อพระราชเสด็จกลับมา พระนางจึงขีดข่วนตนเอง
แล้วใส่ร้ายว่าพระปทุมกุมารลวนลามตน พระราชาทรงหลงเชื่อรับสั่งให้นำพระกุมารไป
ประหารชีวิตด้วยการโยนเหว¹⁴

พระเทวีของพระเจ้าพรหมทัต เมื่อพระเจ้าพรหมทัตเสด็จไปปราบกบด
ชายแดน ได้ขอให้พระองค์ส่งคนมาส่งข่าวแก่พระนางทุก ๆ ระยะทางโยชน์หนึ่ง เมื่อ
พระราชเสด็จไปเป็นระยะทาง 32 โยชน์ทรงส่งคนไป 32 คน พระเทวีได้สร้างเสพ
เมณุกับชายทั้ง 32 คนนั้น เมื่อทรงปราบกบดเสร็จเสด็จกลับก็ทรงส่งคนไปอีก 32 คน
พระนางก็สร้างเสพเมณุกับชายเหล่านั้นทุกคน รวมทั้งสิ้น 64 คน ในวันที่พระราช
เสด็จมาถึงที่พัก ปุโรหิตเกณฑ์คนให้ตกแต่งพระนครแล้วไปยังที่ประทับของพระเทวี
พระนางทรงเห็นปุโรหิตมีรูปร่างงดงามก็อดพระทัยไม่ไหวทรงชักชวนปุโรหิตให้เสพ
เมณุด้วย แต่ปุโรหิตปฏิเสธ พระนางทรงกริ้วจึงแกล้งขีดข่วนร่างกาย แล้วใส่ร้ายต่อ
พระราชว่าพระนางถูกปุโรหิตข่มขืน พระราชาทรงกริ้วรับสั่งให้ตัดหัวปุโรหิต¹⁵

ราชชาดกปรากฏบพบาทภรรยาผู้มักล่าสอน และทำร้ายผู้ที่ตกเคืองตน
ดังเนื้อความย่อว่า

¹⁴ ชา. อ. 40/134-139. มหาปทุมชาดก

¹⁵ ชา. อ. 36/304-309. พนุชนโมกขชาดก

ภรรยาของพราหมณ์พ่อค้าคนหนึ่งในเมืองพาราณสี เป็นคนชอบปล่อยเนื้อปล่อยตัว พราหมณ์นั้นเลี้ยงนกแขกเต้าไว้ 2 ตัวและรักเหมือนลูก ก่อนพราหมณ์จะไปค้าขายได้ส่งนกแขกเต้าทั้งสอง ให้คอยเป็นหูเป็นตาดูแลความประพฤติของภรรยาของตนด้วย พอพราหมณ์ออกจากบ้านไปค้าขาย เธอก็ประพฤตินอกใจ นำผู้ชายเข้าบ้าน และมีความสัมพันธ์ทางเพศกับผู้ชายมากหน้าหลายตาทั้งกลางวันกลางคืน นกแขกเต้าตัวหนึ่งจึงต่อว่าเธอ เธอถูกต่อว่าเช่นนั้นก็ผูกใจเจ็บ ทำทีเป็นรักใคร่เอ็นดู แสร้งขอมสารภาพผิดและใช้คำหวานเรียกนกนั้นมาหา พอนกแขกเต้าตัวนั้นมาหา เธอก็จับหักคอจนตายก่อนโยนเข้าเตาไฟ¹⁶

ทูราชานชาดกและอนภริตติชาดกปรากฏบทบาทหญิงร้ายผู้นอกใจสามี และคำแนะนำสำหรับสามีผู้มีภรรยาเช่นนั้น ดังความย่อตามลำดับ คือ

ภรรยาของชายหนุ่มคนหนึ่งในเมืองพาราณสี มักประพฤตินอกใจสามี ในวันที่ได้คบชู้จะสดชื่นตามใจสามีเสมือนสาวใช้ ในวันที่ไม่ได้คบชู้จะเกรี้ยวกราดหยาบคายต่อสามีเสมือนเจ้านาย สามีรู้สึกเอือมระอาไม่สามารถเคาใจเธอถูก วันหนึ่งเขาไปหาอาจารย์เล่าเรื่องให้อาจารย์ฟัง อาจารย์จึงบอกความจริงแก่เขาว่าเป็นกรรมคาของ ผู้หญิงที่วันใดได้ประพฤตินอกใจจะทำตัวเสมือนสาวใช้ผู้ไม่มีความถือตัว แต่วันใดประพฤตินอกใจไม่ได้จะกลายเป็นคนเอาแต่ใจตนเองไม่ยอมสามี แล้วแนะนำเขาว่า ความเป็นจริงของผู้หญิงรู้ได้ยาก เหมือนกับรอยว่ายของปลาในน้ำ จึงควรวางเฉย อย่าดีใจหรือเสียใจ ไม่ว่าจะภรรยาจะต้องการเขาหรือไม่ก็ตาม¹⁷

ภรรยาของชายหนุ่มคนหนึ่งในเมืองพาราณสี ประพฤติชั่วชอบคบชู้ สามีเฝ้าจับตาดูอยู่รู้ว่าภรรยาออกใจจึงเกิดความขุ่นเคือง วันหนึ่ง เขาไปหาอาจารย์เล่าความจริงให้อาจารย์ฟัง อาจารย์จึงเตือนสติเขาว่า ขึ้นชื่อว่าผู้หญิงเป็นของทั่วไปสำหรับชายทั้งปวง และเปรียบผู้หญิงเหมือนกับแม่น้ำ ถนนหนทาง โรงเหล้า ที่พักสาธารณะ และ

¹⁶ ชา. อ. 37/175-178. ราชชาดก

¹⁷ ชา. อ. 36/94-97. ทูราชานชาดก

น้ำดื่มที่ดั่งไว้ริมทาง ซึ่งเป็นของทั่วไปสำหรับทุกคน แล้วแนะนำให้เขาวางเฉย ไม่ควร
โกรธเคือง¹⁸

บทบาทภรรยาผู้ไม่ยอมรับสภาพว่านอกใจ และต้องได้รับโทษตามคำ
สบลสาบานอันเป็นเท็จ ปรากฏในปทกุตสชาดก ความย่อว่า

พระอัศรมหเสีของพระเจ้าพรหมทัตทรงประพฤตินอกใจ เมื่อพระราช
ตรัสถาม พระนางไม่ยอมรับกลับสบลสาบานว่า หากพระนางประพฤตินอกใจพระราช
จริง ขอให้พระนางเกิดเป็นชัณฐิณีหน้าม้า หลังจากพระนางสิ้นพระชนม์ไปจึงได้เกิดเป็น
ชัณฐิณีมีหน้าเหมือนม้า อาศัยอยู่ในถ้ำที่เชิงเขาแห่งหนึ่ง¹⁹

เนื้อเรื่องหลายเรื่องในชาดกัฎฐกถาแสดงให้เห็นว่า หญิงมีวิธีที่จะหา
โอกาสพบกับชายชู้ 2 วิธี คือ การอ้างสาเหตุเดินทางจากสามีไปทำกิจธุระแต่ลอบหาชาย
ชู้ซึ่งพักอยู่ในระหว่างเส้นทางที่เธอเดินทาง และการหาสาเหตุให้สามีต้องเดินทางจาก
บ้านไปเป็นเวลานานเพื่อเปิดโอกาสให้ชายชู้พบได้สะดวก

กุณาลชาดกและคามณิจันทชาดกมีเนื้อเรื่องที่ปรากฏบทบาทภรรยาผู้อ้าง
สาเหตุเดินทางจากสามีไปทำกิจธุระแล้วลอบพบชายชู้ในระหว่างทาง ซึ่งมีเนื้อความย่อ
ตามลำดับดังนี้ คือ

พระอัศรมหเสีของพระเจ้าโกศล เป็นพระมารดาของพระเจ้าพาราณสี
พระนางทูลลาพระเจ้าโกศลเพื่อไปเยี่ยมพระเจ้าพาราณสีผู้เป็นพระโอรส ในระหว่าง
ทางทรงแวะพักที่เมืองเล็ก²⁰ เมืองหนึ่ง ซึ่งตั้งอยู่ระหว่างแคว้นทั้งสอง ทรงนอกพระทัย
พระสวามีเป็นชู้กับพราหมณ์หนุ่มชื่อปัญจาลจัมชะในเมื่อนั้น ทรงพักอยู่กับชายชู้ 2-3

¹⁸ ชา. อ. 36/98-100. อนภริตติชาดกั

¹⁹ ชา. อ. 39/365-380. ปทกุตสชาดกั

²⁰ นิกม (nigama) ตามรูปศัพท์แปลว่า สถานที่ที่ที่คนมาชุมนุมหรือมารวมกัน
หมายถึง เมืองเล็ก ๆ (small town) ตรงข้ามกับ ชนปท (janapada) ดู Dict. PTS., p.
354.

วันจึงเสด็จต่อไปยังเมืองพาราณสี หลังจากพบพระโอรสแล้วก็รีบเสด็จกลับมาพบกับชายชู้อีก ลอบมีความสัมพันธ์ทางเพศกับชายชู้และพักอยู่ 2-3 วันจึงเสด็จกลับ พระนางทูลลาพระเจ้าโกศลโดยอ้างเหตุไปเยี่ยมพระโอรสอยู่เสมอ ทั้งเวลาไปและกลับจะทรงแวะพักกับชายชู้²¹

หญิงคนหนึ่งคิดถึงชายชู้ จึงอ้างแก่สามีว่าจะไปเยี่ยมพ่อแม่ หมู่บ้านที่ตั้งอยู่ระหว่างกลางหมู่บ้านของสามีกับหมู่บ้านของพ่อแม่เธอคือหมู่บ้านของชายชู้ เธอแวะพักอยู่กับชายชู้ 2-3 วันแล้วจึงไปหาพ่อแม่ พักอยู่กับพ่อแม่ 2-3 วันก็ลาพ่อแม่กลับบ้านสามี ระหว่างทางก็จะแวะพักกับชายชู้²²

ส่วนภรรยาผู้หาเหตุให้สามีต้องเดินทางไปจากบ้านเป็นเวลานานเพื่อเปิดโอกาสให้เธอได้พบกับชายชู้สะดวก ปรากฏในเสนกชาดก มีเนื้อความย่อว่า

พราหมณีนางหนึ่งเป็นภรรยาสาวของพราหมณ์แก่ พ่อแม่ของเธอได้ยกเธอให้แก่พราหมณ์นั้นเพราะไม่อาจจะหาเงินมาใช้หนี้เขาได้ เธอยังเป็นสาวจึงไม่อิ่มในกามได้เป็นชู้กับพราหมณ์หนุ่มคนหนึ่ง เธอต้องการให้สามีไปให้พ้นจากบ้านเพื่อจะได้อยู่กับชายชู้ จึงใช้อุบายเคี้ยวเช้ญสามีให้ไปหาทาสชายหญิงมาทำงานแทนเธอ สามีแ่รักภรรยาสาวจึงออกเดินทางไปเที่ยวขอตานเพื่อเก็บเงินไว้ซื้อทาส²³

ส่วนบทบาทภรรยาที่คบชู้ชู้ชายอีกทั้งทำร้ายสามี ปรากฏในจุลลธนูคคหชาดก เป็นบทบาทภรรยาผู้รักชายอื่นทันทีที่เห็น และช่วยเหลือให้ชายชู้หนีมาสามีของตน มีความย่อดังนี้

ภรรยาของจุลลธนูคคหบัณฑิต เป็นลูกสาวของอาจารย์ที่อาจารย์มอบให้แก่เขาหลังจากที่เขาสำเร็จการศึกษาและมีความสามารถในวิชายิงธนูเทียบเท่าอาจารย์

²¹ ชา. อ. 42/359-360. กุณาสชาดก

²² ชา. อ. 38/45. ความฉินทุชาดก

²³ ชา. อ. 39/150-162. เสนกชาดก

เขามีลูกธนูติดตัว 50 ลูก พากรรยาออกจากคักสิลาเพื่อเดินทางกลับยังเมืองพาราณสี ในระหว่างทาง เขาใช้ลูกธนู 1 ลูกยิงช้างครุฑตัวหนึ่งล้ม เดินทางต่อไปพบโจร 50 นายฆ่าโจรตาย 49 นาย ด้วยลูกธนู 49 ลูก ไม่เหลือลูกธนูจะใช้ยิงหัวหน้าโจรอีก จึงต่อสู้กันด้วยมือเปล่า เขาขึ้นนั่งคร่อมบนอกของหัวหน้าโจรแล้วร้องบอกภรรยาให้ส่งดาบมาให้ เธอเกิดมีใจรักหัวหน้าโจรจึงยื่นด้านฝักให้สามี ด้านด้ามอยู่ทางมือหัวหน้าโจร หัวหน้าโจรจึงชักดาบออกฟันคอสามีเธอถึงแก่ความตาย เมื่อฆ่าจุลธนูคฤหบดีคิดแล้วเขาก็พาเธอไปด้วย เธอสารภาพต่อชายผู้นั้นว่าเธอรักเขาทันทีที่เห็นจึงให้เขาฆ่าสามีเสีย เขาคิดว่าต่อไปเมื่อเธอพบชายอื่นก็จะทำกับตนอย่างเดียวกัน เมื่อได้โอกาสเขาจึงหนีเธอไป²⁴

บทบาทภรรยาผู้ฆ่าสามีเพื่ออยู่กับชายชู้ ปรากฏในจุลลปทุมชาดก ความย่อว่า

พระชายาผู้ติดตามพระปทุมราชกุมารออกจากเมืองรอนแรมตกทุกข์ได้ยากด้วยกันในป่า ในระหว่างทาง พระนางไปต่อไม่ไหว พระสวามีทรงอุ้มเดินทางต่อไปจนรุ่งอรุณจึงออกพ้นจากที่กันดาร พระชายาทรงกระหายน้ำ เมื่อน้ำไม่ได้พระสวามีจึงใช้พระขรรค์เขี่ยพระชานูของพระองค์ให้พระชายาดื่มน้ำพระโลหิตแทน ในที่สุดก็เดินทางมาถึงแม่น้ำคงคา ทั้งสองพากันส่นานพระองค์ เสวยผลไม้ แล้วสร้างอาศรมพำนักอยู่ใกล้แม่น้ำ วันหนึ่ง โจรนายหนึ่งถูกเจ้าหน้าที่ลงโทษตัดมือเท้าหูและจมูกแล้วใส่ไว้ในเรือปล่อยลอยไปตามกระแสน้ำ ร้องครวญครางผ่านมา พระปทุมราชกุมารทรงช่วยเหลือนำมาเยียวยาในอาศรม ที่แรก พระชายาทรงรังเกียจ แต่ครั้นนานเข้าก็เกิดมีใจรักใคร่ เมื่อพระสวามีไม่อยู่ ทั้งสองก็ลักลอบได้เสียกัน ต่อมา พระนางเกรงว่าพระสวามีจะรู้ความจริง จึงใช้อุบายลวงพระสวามีขึ้นไปบนภูเขาเพื่อทำพิธีกรรมต่อเทวดา พอพระสวามีเผลอ พระนางก็ผลักพระสวามีตกเหวแล้วกลับไปหาชายชู้ ฝ่ายพระสวามีนั้นตกลงมาบนต้นมะเดื่อ และอาศัยเหี้ยช่วยให้เกาะหลังลงมาจึงรอดตาย ต่อมาเมื่อพระบิดาสืบพระชนม์จึงได้กลับไปครองราชย์ ทรงพระนามว่าพระเจ้าปทุมราช ทรงสร้างโรงพยาบาล 6 แห่ง

²⁴ ชา. อ. 38/506-513. จุลลธนูคฤหบดีชาดก

เค้าโครงเรื่องคล้ายเรื่องจันทโครพ ตอนนางโมรามาหัว

ถวายมหาทานทุกวัน ส่วนอดีตชายชู้ของพระองค์ให้ชายชู้ชื้อค้อแล้วออกหากินด้วยการ
ขอทาน ใครถามนางก็โกหกว่าชายชู้นั้นเป็นลูกของอา พ่อแม่ยกนางให้แก่เขา ชาวบ้าน
จึงพากันยกย่องสรรเสริญนาง ทำกระเช้าหวายให้นางแบกชายชู้ได้สะดวกขึ้น แล้ว
แนะนำให้ไปอาศัยโรงงานของพระเจ้าปทุมราช เมื่อทั้งสองไปอาศัยโรงงานดังกล่าว
เลี้ยงชีพ พระราชาทอดพระเนตรเห็นก็ทรงจำได้ เมื่อตรัสถาม นางก็ตอบอย่างที่เคย
โกหกคนทั่วไป พระองค์จึงทรงลงโทษด้วยการผูกกระเช้าติดกับศีรษะของนางอย่างแน่น
หนา ชังชายชู้ผู้พิการไว้ในกระเช้าจนตาย²⁵

บทบาทของภรรยาผู้ล่วงสามีเก่ามาให้สามีใหม่มา ปรากฏในคัมภีร์ชาดก
ความย่อว่า

นางทฤษฎุมารีเป็นธิดาเศรษฐีในเมืองพาราณสี เธอไปเล่นน้ำในแม่น้ำ
คงคา กับพวกคนใช้ ตกเย็นฝนตกหนัก เธอถูกกระแสน้ำพัดพาไปถึงอาศรมของดาบสตน
หนึ่ง ดาบสได้ยินเสียงร้องของเธอจึงว่ายน้ำไปช่วยขึ้นมา ดูแลอย่างดีให้พักในอาศรม
ส่วนดาบสเองไปนอนกลางแจ้ง เธออยู่ในอาศรมได้ 2-3 วันก็ใช้มารยาทหญิงเข้าชวนจน
ดาบสเสียศีลเสื่อมจากฉานร่วมสมสู่กับเธอ ต่อมาเธอชวนดาบสออกจากป่าไปอยู่กินกัน
ที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งฉานสามีภรรยา อดีตดาบสหาเลี้ยงเธอด้วยการขายเปรียง ชาวบ้านจึง
ขนานนามเขาว่าคักกบัณฑิต วันหนึ่ง พวกโจรมาปล้นหมู่บ้านนั้นแล้วฉุดเธอไปด้วย
หัวหน้าโจรพอใจรูปโฉมของเธอจึงทำเธอให้เป็นภรรยา เธออยู่กับหัวหน้าโจรอย่างสุข
สบายก็เกรงว่าคักกบัณฑิตจะหาทางมานำตัวเธอกลับไปดกระกำลำบากอีก จึงออกอุบาย
ให้คนไปตามคักกบัณฑิตมารับเธอ คักกบัณฑิตมาถึงในเวลาหัวหน้าโจรไม่อยู่ เธอลง
ให้คักกบัณฑิตเข้าไปซ่อนตัวอยู่ในขี้ข้าวเพื่อรอเวลาหลบหนีในตอนกลางคืน ตกเย็นหัว
หน้าโจรกลับมาค้ำสุราจนเมา เธอจึงบอกหัวหน้าโจรว่ามีศัตรูซ่อนอยู่ในขี้ข้าว หน้าโจร
คิดว่าดาบสไปกระซอกคักกบัณฑิตออกมาปล้ำล้มลงกลางเรือน ต่อยตีจนหน้าใจแล้วจึงมัด
คักกบัณฑิตไว้ เขาแม้จะถูกทำร้ายอย่างไรก็ไม่พูดอะไรอื่นนอกจากคำว่ามักโกรธ ไม่
รู้จักคุณ ชอบส่อเสียด ทรมานต่อสามี หัวหน้าโจรเมาหลับไป ตื่นขึ้นมาสร้างเมาก็ลง

²⁵ ชา. อ. 37/154-160. จุลลปทุมชาดก

มือทูปตีตักกบัณชิตอีก เขาถูกทูปตีก็พูดอยู่แต่คำ 4 คำนั่นเอง หัวหน้าโจรสลัดจึงถามถึงสาเหตุ ตักกบัณชิตเล่าความจริงให้ฟังทั้งหมด หัวหน้าโจรรู้ความจริงเช่นนั้น ก็ปลอบใจตักกบัณชิต แล้วฆ่าเธอแทน²⁶

บทบาทของภรรยาที่สามีนำมาตั้งแต่ยังอยู่ในครรภ์ เพื่อให้ได้ภรรยาที่ไม่เคยเห็นไม่เคยผ่านผู้ชายคนใดมาเลย แต่เธอก็ประพฤตินอกใจและร่วมมือกับชายชู้ทำร้ายสามี ปรากฏในอรรถกถาชาดก ความย่อว่า

ภรรยาของปุโรหิตของพระเจ้าพรหมทัต เป็นหญิงที่นำมาตั้งแต่อยู่ในครรภ์ โดยให้แม่ของเธอคลอดเธอในเรือนของตนแล้วซื้อไว้เพื่อให้เป็นภรรยาผู้ไม่เคยเห็นชายใดมาก่อน เธอเติบโตมาด้วยผู้หญิงล้วน อยู่ในเรือน 7 ชั้น ซึ่งมีขุมประดู 7 ขุม แต่ต่อมาเธอก็ลอบมีชู้ โดยนำชายชู้เข้าไปอยู่กับเธอถึง 2-3 วัน ก่อนจะกลับชายชู้ได้บอกเธอว่าเขาคงต้องการจะเช็กหัวสามีเธอสักที เธอกลับให้ความร่วมมือด้วยการขอให้สามีปิดตาตีตักกบัณชิตเพื่อให้เธอเพื่อนรำ สามีหลงรักเธอก็ยอมตามใจ เธอเพื่อนได้สักครู่ก็ให้สัตญาณแก่ชายชู้ เขาย่องมาทางข้างหลังสามีเธอแล้วเอาศอกถองหัวสามีเธอจนโนแล้วเข้าไปซ่อนตัว เธอเปลื้องผ้าปิดตาสามีออกแล้วเอาน้ำมันมานวดให้ แต่ต่อมาสามีรู้ความจริงจึงสอบถามเธอ เธอไม่ปฏิเสธและถึงกับขอดังสักกิริยาด้วยการลุยไฟท่ามกลางมหาชน ปุโรหิตจึงสั่งให้คนก่อไฟขึ้น เธอได้ส่งข่าวนัดแนะกับชายชู้ให้มาปะปนอยู่กับผู้คน เมื่อได้เวลาเธอจึงประกาศว่า เธอไม่เคยแตะต้องชายใดเลย นอกจากปุโรหิตผู้เป็นสามีแต่เพียงผู้เดียว ด้วยสักกิริยาของให้ไฟอย่าไหม้เธอ พอเธอทำท่าจะลุยไฟ ชายชู้ก็ร้องตะโกนว่า ท่านทั้งหลายจงดูการกระทำของพราหมณ์คนนี้ เขาขอมให้หญิงผู้คงามถึงเพียงนี้ลุยไฟได้อย่างไร แล้ววิ่งเข้าไปจับมือเธอไว้ เธอจึงบอกสามีว่า สักกิริยาของเธอใช้ไม่ได้แล้ว เพราะถูกชายอื่นจับมือ ปุโรหิตรู้ทันว่าถูกภรรยาหลอกลวงจึงทูปตีแล้วจับไล่เธอไป²⁷

²⁶ ชา. อ. 36/89-94. ตกกชาดก

²⁷ ชา. อ. 36/81-89. อรรถกถาชาดก

บทบาทภรรยาผู้นอกใจสามี และปกป้องชายชู้จนสามีได้รับเคราะห์กรรม แทน ปรากฏในตักกการิชชาดก ความย่อว่า

ภรรยาของปุโรหิตของพระเจ้าพรหมทัต เป็นหญิงที่ประพฤตินอกใจสามี ชายชู้ของเธอเป็นคนที่มียุทธลักษณะเดียวกับสามีเธอทุกประการ กล่าวคือมีนัยน์ตาเหลือง และมีเขี้ยวออก สามีเธอต้องการจะกำจัดชายชู้นั้น วันหนึ่งจึงกราบทูลพระราชาวาประตุ พระนครด้านทิศใต้สร้างไว้ผิด ต้องรื้อประตุเก่าลงแล้วหาไม้อันเป็นมงคลมาสร้างใหม่ ทำพิธีกรรมแก้กฤตที่รักษาพระนคร แล้วยกประตุขึ้นใหม่ พระราชาทรงอนุญาต เขาจึงให้ รื้อประตุเก่าตั้งใหม่แล้วกราบทูลพระราชาวาประตุสร้างเสร็จแล้ว ต้องทำพิธีกรรมในวัน รุ่งขึ้นซึ่งเป็นวันฤกษ์ดี โดยการฆ่าพราหมณ์ผู้มีนัยน์ตาเหลืองและมีเขี้ยวออกคนหนึ่ง เอา เนื้อและเลือดของพราหมณ์นั้นทำพิธีกรรมแล้วเอาใส่อ่างฝังใต้ประตุ หลังจากนั้นจึงยก ประตุไว้เบื้องบน พระราชาทรงอนุญาต ปุโรหิตเกิดความดีใจครั้งกลับถึงบ้านก็ไม่ระวัง ปากบอกภรรยาว่าพรุ่งนี้เราจะฆ่าชายชู้ของเธอเสีย เพราะพระราชาทรงอนุญาตให้เขาฆ่า พราหมณ์ซึ่งมีนัยน์ตาเหลืองและมีเขี้ยวออกเพื่อทำพิธีกรรม เธอรีบส่งข่าวไปบอกชายชู้ให้ พาพวกพราหมณ์ซึ่งมีนัยน์ตาเหลืองและมีเขี้ยวออกหนีไปจากเมืองนั้นเสีย วันรุ่งขึ้น พระราชาทรงส่งคนไปค้นหาพราหมณ์ผู้มีลักษณะดังกล่าวจนทั่วเมืองก็ไม่พบแม้สักคน พวกอำมาตย์จึงกราบทูลว่า พราหมณ์ผู้มีลักษณะดังกล่าวมีเพียงผู้เดียวคือปุโรหิต จำเป็น ต้องฆ่าปุโรหิตเสีย โดยมอบตำแหน่งพราหมณ์ผู้ทำพิธีให้แก่ตักการิชะผู้เป็นศิษย์ของ ปุโรหิตนั้น พระราชาจึงมอบตำแหน่งปุโรหิตให้แก่ตักการิชะ รับสั่งให้จับปุโรหิตนั้นมัด นำตัวไปสู่ที่ทำพิธี พราหมณ์ตักการิชะรอเวลาจนถึงมัชฌิมยามจึงให้คนนำแพะตายมา แล้วปล่อยปุโรหิตนั้นให้หนีไปอยู่ที่เมืองอื่นเสีย ทำพิธีด้วยเนื้อและเลือดของแพะนั้น²⁸

บทบาทภรรยาผู้หลงคารมชายชู้ แล้วทิ้งสามีหนีไปกับชายชู้ต่อหน้าต่อตา สามี ปรากฏในมโหสถชาดก ความย่อว่า นางที่ชมตาหลงภรรยาของนายโคพกาพ เดินทางไปกับนายโคพกาพเพื่อเยี่ยมพ่อแม่ของเขา ในระหว่างทางมาถึงแม่น้ำสายหนึ่ง ทั้ง สองเกิดความกลัวจึงไม่กล้าข้าม ขณะนั้นชายเขี้ยวใจคนหนึ่งชื่อทิมปิฎฐิผ่านมาพบเข้า

²⁸ ชา. อ. 40/208-220. ตักกการิชชาดก

เขารู้ว่าแม่น้ำนั้นตื่นแต่ดวงสองสามมีกรรยาว่าลึก ทั้งสองจึงขอให้เขาช่วยพาข้ามโดยให้พานางที่มตาหลาข้ามไปก่อน นายทิมปิฎฐิจึงให้เธอขี่คอเดินข้ามแม่น้ำโดยย่อตัวลงให้เห็นว่าน้ำลึก ถึงกลางแม่น้ำก็พูดจาเกี้ยวพาราสีเธอ เธอได้ฟังคำหวานก็หลงคารมดัดรักสามีและมีใจรักใคร่นายทิมปิฎฐิตันที เมื่อไปถึงฝั่งตรงข้ามก็ทิ้งนายโคพกาพหนีไปกับชายชู้²⁹

บทบาทภรรยาผู้คบคิดกับชายชู้มาสามี ปรากฏในปรีตปชาดก ความย่อว่า

พระอัครมเหสีของพระเจ้าพรหมทัตทรงเป็นชู้กับทาสชื่อปรีตปะ โดยมีมูลเหตุเริ่มต้นมาจากการที่พระเจ้าพรหมทัตทรงประสงค์จะปลงพระชนม์พระโอรสซึ่งเป็นพระอุปราชอยู่ในพระทัย วันหนึ่ง พระองค์จึงมีรับสั่งให้พระโอรสนั้นออกรบกับพระราชจากแคว้นอื่นซึ่งยกทัพมาล้อมพระนคร ด้วยทรงหวังจะให้ตายในสนามรบ แต่พระโอรสทรงรู้ทันได้ยกพลหนีออกจากพระนครทางประตูอีกด้านหนึ่ง พระองค์จึงต้องปลอมพระองค์เสด็จหนีออกจากพระนครพร้อมด้วยพระมเหสีซึ่งกำลังทรงครรภ์ปุโรหิตคนหนึ่ง และทาสชื่อปรีตปะ ทั้งสี่คนได้ไปสร้างบรรณศาลาอาศัยอยู่ใกล้แม่น้ำแห่งหนึ่ง ต่อมา เมื่อพระราชไม่อยู่ พระเทวีก็ทรงเป็นชู้กับทาสนั้นเพราะความใกล้ชิดคิดทาสชายชู้นั้นมีหน้าที่รับพระขรรค์และฉลองพระองค์มาถือไว้ในขณะที่พระราชทรงอาบ น้ำ และถวายฉลองพระองค์กับพระขรรค์คืนเมื่อพระองค์ทรงอาบเสร็จ พระมเหสีจึงทรงวางแผนให้ชายชู้ปลงพระชนม์พระสวามีของพระนางในขณะที่ทรงอาบ น้ำ และวันหนึ่งชายชู้นั้นก็ปลงพระชนม์พระราชสำเร็จ³⁰

2. บทบาทในฐานะผู้ทำให้สามียุ่งยากลำบาก ชาดกกฎุกดาแสดงให้เห็น บทบาทภรรยาผู้เห็นแก่ได้ถ่ายเดียว ซึ่งมักทำให้สามีลำบาก ดังบทบาทของภรรยาผู้เรียกร้องเที่ยวเชิญให้สามีหาทุกสิ่งมาให้ตามใจปรารถนา ในอุทัญจนีชาดก ความย่อว่า

²⁹ ชา. อ. 43/236-238. มโหสถชาดก

³⁰ ชา. อ. 39/251-259. ปรีตปะชาดก

นางอุทฺตฺยญนีช่วยวนเล่าโลมดาบสหนุ่มจนเสพเมถุนด้วยกัน หลังจากทำให้ดาบสหนุ่มเสียศีลแล้วก็ชักชวนไปอยู่ด้วยกัน ดาบสหนุ่มนั้นคะเเนะเธอให้ไปรออยู่ที่แห่งหนึ่ง ส่วนตนเองรอขออนุญาตดาบสผู้เป็นพ่ออยู่ในบรรณศาลา เขาละทิ้งกิจวัตรทุกอย่าง มีหน้าตาเศร้าหมองนั่งซึมเซา รอจนกระทั่งดาบสผู้เป็นพ่อกลับมาจากการหาผลหมากรากไม้ในตอนเย็นจึงขออนุญาต ดาบสผู้เป็นพ่อไม่อาจเห็นยั้งเขาไว้ได้จึงปล่อยให้เขาไป เขาออกจากป่าไปอยู่กินกับเธอฉันสามีภรรยา เธอทำให้สามีตกอยู่ในอำนาจของเธอแล้ว เมื่อต้องการสิ่งใด ๆ ก็เรียกร้องเชิญชวนให้เขาไปหาสิ่งนั้น ๆ มาให้เหมือนอย่างกับใช้ทาส จนเขาได้รับความลำบากเดือดร้อน ในที่สุดเขาทนต่อการเรียกร้องเชิญชวนของภรรยาไม่ไหว จึงตัดสินใจหนีเธอกลับไปหาพ่อ³¹

บทบาทภรรยาผู้บังคับขู่เชิญสามีให้ทำในสิ่งที่ตนปรารถนา แม้สามีจะตกรำคาญลำบากอย่างไรก็ตาม ปรากฏในเวสสันดรชาดก ดังความย่อว่า

นางอมิตตดาปนา เชื้อวเชิญพราหมณ์เฒ่าชุกผู้เป็นสามีให้ไปหาทาสและทาสีมาทำงานแทนตน เพราะเกิดความอับอายที่ถูกพวกภรรยาชายหนุ่มในหมู่บ้านเขาเยียดากถางที่ตนทำงานปรนนิบัติสามีชรา ชุกบอกว่าไม่มีทรัพย์สินเงินทองพอที่จะหาทาสและทาสีมาได้ ตนจะทำงานทุกอย่างเองให้เธออยู่เฉย ๆ เธอไม่ยอมและบังคับขู่เชิญให้ชุกไปขอทาสและทาสีจากพระเวสสันดรที่เขาเวงกต ชุกครวญว่าตนเป็นคนแก่แล้วไม่มีกำลังวังชา อีกทั้งหนทางก็ไกลไปลำบาก เธอกลับพูดจาถากถางสามีว่าเป็นคนขี้ขลาดไม่ทันถึงสนามรบยังไม่ทันได้รับก็ยอมแพ้ ข้าพเจ้าถ้าไม่ยอมไปขอทาสและทาสีมา เธอจะไม่ยอมอยู่ด้วยและจะมีสามีใหม่ ได้ยินเท่านั้น ชุกก็ตกใจกลัวเพราะความหลงรักเธอ บอกให้เตรียมเสบียงทันที เขาจัดการซ่อมแซมประตูดูเรือนให้แน่นหนา หาฟืนมาเก็บไว้ ตักน้ำใส่ภาชนะทั้งหมดในเรือนจนเต็ม แล้วถือเพศเป็นดาบสกล่าวสอนภรรยาสาวต่าง ๆ นานาด้วยความหวังใจ ก่อนออกเดินทางจากไปตั้งน้ำตานองหน้า³²

³¹ ชา. อ. 36/271-273. อุทฺตฺยญนีชาดก

³² ชา. อ. 44/384-387. เวสฺสนฺดรชาดก

บทบาทภรรยาผู้เรียกร้องต้องการในสิ่งที่เป็นต้นเหตุทำให้สามีตาย
ปรากฏในบุพผิตชาดก ความย่อว่า

พระเทวีของพระเจ้าเสนกะทรงรู้ว่าพระสวามีมีมนต์วิเศษซึ่งทำให้
สามารถฟังเสียงร้องของสัตว์ทุกชนิดได้เข้าใจ พระนางเกิดความอยากรู้มนต์นั้น จึงทรง
รบเร้าพระราชามีให้ประทานมนต์แก่พระนาง พระราชาทรงปฏิเสธและทรงบอกความจริง
แก่พระนางว่า หากพระองค์ประทานมนต์แก่ผู้อื่น พระองค์จะต้องสิ้นพระชนม์ พระเทวี
แม้ทรงรู้ว่าพระสวามีจะต้องสิ้นพระชนม์ก็ยังคงทูลรบเร้าอ่อนน้อมไม่เลิกกรา พระราชา
ทรงทนรบเร้าไม่ไหวประกอบกับความรักพระนางจึงตัดสินใจตัดสินพระทัยที่จะบอกมนต์ให้ แต่
ท้าวสักกะได้ช่วยเหลือออกอุบายให้พระราชารอดพ้นจากความตาย และทำให้พระเทวี
เลิกสิ้นความต้องการ³³

บทบาทภรรยาผู้บังคับเคี้ยวเชษฐาสามีให้กระทำความผิดซึ่งมีโทษถึงตาย
ปรากฏในบุพผิตชาดก ความย่อว่า

ภรรยาของชายเชษฐาใจคนหนึ่ง อยากนุ่งและห่มผ้าข้อมดอกคำเพื่อไปเที่ยว
งานมหรสพในเมืองพาราณสี สามีขอร้องให้นุ่งห่มผ้าขาวตามที่มีอยู่ เพราะฐานะยากจน
เธอไม่ยอมทำเคี้ยวบังคับเคี้ยวเชษฐาสามีให้ไปลักขโมยดอกคำในไร่ของพระราชามี ทน
คำพูดเคี้ยวเชษฐาและหว่านล้อมของเธอไม่ได้ ตัดสินใจยอมเสี่ยงเข้าไปในไร่ดอกคำของ
พระราชามี ในที่สุดเขาถูกจับได้และต้องโทษประหารชีวิตด้วยการเสียบหลาวประจาน³⁴

บทบาทภรรยาผู้เรียกร้องต้องการสิ่งอันไม่ชอบธรรมจากสามี ทำให้สามี
ลำบากใจ และเป็นสาเหตุให้ผู้อื่นภายในครอบครัวซึ่งเกี่ยวข้องด้วยพลอยได้รับความ
ลำบาก ปรากฏในทศรถชาดก ความย่อว่า พระอัครมเหสีองค์ใหม่ของพระเจ้าทศรถ
ประสูติพระโอรสองค์หนึ่งพระนามว่าภรตกุมาร ในเวลาที่ภรตกุมารประสูติ พระราชา
ทรงพระเส่นหาในพระโอรสจึงทรงประทานพรแก่พระอัครมเหสีใหม่ พระนางทรงนิง

³³ ชา. อ. 39/65-72. บุพผิตชาดก

³⁴ ชา. อ. 36/396-399. บุพผิตชาดก

เจียบทำที่ทรงรับไว้ก่อน เมื่อภรดกุมารมีพระชนม์ได้ 7-8 ชันษา พระนางจึงเข้าไปเฝ้า พระราชาทูลขอพรคือราชสมบัติให้แก่ภรดกุมาร เดิมที พระราชาทรงมีพระโอรสอยู่ ก่อนแล้ว 2 องค์ ได้แก่ รามบัณฑิตและลักขณกุมาร พระธิดาองค์หนึ่ง คือ สีดาเทวี ซึ่งทั้งหมดประสูติแต่พระอักรมเหสีเก่าที่สิ้นพระชนม์ไปแล้ว พระราชาทรงกริ้วพระนาง ที่ไม่คำนึงถึงความถูกต้องชอบธรรม เพราะพระโอรสอีก 2 องค์ซึ่งกำลังอยู่ในวัยหนุ่ม เป็นผู้มีสิทธิ์ในราชสมบัติก่อนกว่า จึงทรงตวาดจนพระนางตกพระทัยเสด็จกลับ พระตำหนัก แต่วันต่อ ๆ มา พระนางก็ยังทรงรับทูลขอราชสมบัติอยู่เสมอ พระราชา ทรงตำริว่าธรรมเนียมผู้หญิงมักเป็นคนไม่รู้คุณคน มักทำร้ายผู้มีคุณ นางอาจหาทางฆ่า พระโอรสทั้งสองของพระองค์ก็เป็นได้ จึงตรัสเรียกพระโอรสทั้งสองมาเข้าเฝ้ารับสั่งให้ ทั้งสองออกไปอยู่ป่าก่อนเป็นเวลา 12 ปี ต่อภายหลังเมื่อพระองค์สวรรคตแล้วค่อยกลับมา รับราชสมบัติ ข้อนี้เป็นเหตุให้พระโอรสทั้งสองและสีดาเทวีต้องเสด็จออกจากบ้าน เมืองไปสร้างอาศรมพำนักอยู่ในป่าหิมพานต์³⁵

บทบาทภรรยาผู้ทำร้ายสามีเพราะความเห็นแก่ได้ ปรากฏในสุวัณณหังส-
ชาดก ความย่อว่า

นางพราหมณีภรรยาของพราหมณ์ผู้หนึ่งในเมืองพาราณสีมีลูกสาว 3 คน เมื่อพราหมณ์ผู้สามีตายไป เธอและลูกสาวทั้ง 3 ต้องพากันไปรับจ้างคนอื่นเลี้ยงชีพด้วยความแร้นแค้น ฝ่ายสามีนั้นตายไปเกิดเป็นพระยาหงษ์ทองและระลิกชาติได้ รู้ว่าภรรยา และลูกสาวดะระกำลำบาก จึงบินมาหาและบอกให้รู้ว่าเป็นสามีและพ่อที่ตายไปจะมา ช่วยเหลือให้ไม่ต้องลำบากอีก แล้วสลัดขนทองคำให้เส้นหนึ่งก่อนบินกลับ พระยาหงษ์ มาหาภรรยาและลูกสาวเป็นระยะ ๆ และสลัดขนทองคำให้ครั้งละหนึ่งขนเสมอ ภรรยา และลูก ๆ จึงมั่งมีสุขสบายขึ้น วันหนึ่ง เธอปรึกษาลูก ๆ ว่าถ้าพระยาหงษ์มาให้ช่วยกัน จับถอนขนเสียให้หมด ลูก ๆ ไม่เห็นด้วยเพราะสงสารพ่อ แต่เธอเป็นผู้ไม่รู้จักประมาณ ถูกความโลภครอบงำ วันหนึ่ง เมื่อพระยาหงษ์มา เธอก็เรียกให้เข้าไปหาแล้วจับถอนขน จนหมด ขนเหล่านั้นกลายเป็นขนธรรมดาไปสิ้น เธอจับพระยาหงษ์ที่ถูกถอนขนจนไม่

³⁵ชา. อ. 40/49-5 ทสธชาดก

สามารถจะบินได้ใส่ในตุ่มใบใหญ่แล้วเลี้ยงไว้ แต่คนที่ออกขึ้นใหม่กลายเป็นคนสีขาว
ธรรมดา ครั้นขึ้นเต็มที พระยาหงษ์ก็กระโดดบินกลับที่อยู่ทันทีแล้วไม่มาอีกเลย³⁶

บทบาทภรรยาผู้เกรี้ยวกราดคู่สามี เพราะสามีไม่อาจหารายได้เข้าบ้าน
ปรากฏในสัมโมทนามานชาดก ความย่อว่า

ภรรยาของพรานนกนายหนึ่ง เห็นสามีไม่สามารถดักนกได้แม้สักตัวกลับ
มาบ้านมือเปล่า ก็โกรธครุ่นและขอร้องขอให้สามีแอบนำรายได้ไปเลี้ยงดูภรรยาอื่นไว้
อีก โดยไม่ยอมเข้าใจหรือฟังเหตุผลของสามีเสียก่อน³⁷

3. บทบาทในฐานะผู้ชักนำสามีให้ทำร้ายบุพการี แม้ว่าบทบาทนี้อาจจัด
เป็นบทบาทของหญิงร้ายในสถานภาพสะกัได้ แต่เนื่องจากพิจารณาในแง่ที่เป็นภรรยาที่
ไม่ให้เกิดริษยาและเคียดแค้นถึงพ่อแม่ของสามี บทบาทที่สำคัญได้แก่การยุยงสามี
ให้กำจัดหรือฆ่าพ่อแม่ซึ่งเป็นบุพการีที่ลูกควรเลี้ยงดูตอบแทน เนื้อเรื่องที่ปรากฏบท
บาทนี้มีจำนวน 3 เรื่อง จากกิจจานิโคตตชาดก ตักกกลชาดก และปทกุตตชาดก ซึ่งมีเนื้อ
ความย่อตามลำดับ ดังต่อไปนี้

ภรรยาของนายสวิภูระ เห็นสามีปรนนิบัติพ่อผัวเป็นอย่างดี ก็เกิดความ
ริษยา หาทงกัณฑ์แกล้งและใส่ร้ายพ่อผัวตลอดเวลา พร้อมทั้งยุยงให้สามีฆ่าพ่อของเขา
นายสวิภูระได้ฟังความจากภรรยาบ่อยครั้งเข้าก็หลงเชื่อ ในที่สุด จึงได้ลวงพ่อตัวเองไป
ป่าช้าเพื่อจะขุดหลุมฝังทั้งเป็น ตามคำแนะนำของภรรยา³⁸

หญิงคนหนึ่งต้องการขับไล่แม่ผัวไปจากบ้าน จึงกลั่นแกล้งแม่ผัวต่าง ๆ
นานา ทั้งพูดจาใส่ร้ายนางให้สามีฟัง ยุยงสามีให้ขับไล่แม่ของตัวเองออกจากบ้าน สามีนั้นหู
เบาหลงเชื่อภรรยาจึงขับไล่แม่ตัวเองออกจากบ้าน ต่อมาภรรยานั้นตั้งครรภ์และคลอดลูก

³⁶ ชา. อ. 36/360-363. สุวณฺณหังสชาดกั

³⁷ ชา. อ. 35/311-313. สมุโมทนามานชาดก

³⁸ ชา. อ. 39/261-269. กิจจานิโคตตชาดกั

เป็นชาย เธอได้ทิ้งใสร้ายซ้ำว่า การที่เธอสามารถตั้งครรภ์และคลอดลูกชายได้เป็น เพราะแม่ผัวซึ่งเป็นคนกาลกรรมได้ถูกกำจัดให้พ้นไปจากบ้าน³⁹

หญิงคนหนึ่ง เป็นผู้ที่แม่ผัวหามาให้แก่ลูกชายด้วยตนเอง ตอนแรก ๆ เธอก็ปรนนิบัติแม่ผัวเป็นอย่างดี แต่ภายหลังที่เธอมีลูกหลายคนแล้ว เธอก็คิดกำจัดแม่ผัว จึงกลั่นแกล้งและใสร้ายแม่ผัวต่าง ๆ นานาค่อหน้าสามี ยุงให้สามีฆ่าแม่ของเขา และ ในที่สุด สามีก็หลงเชื่อภรรยา ทั้งสองช่วยกันนำแม่ผัวผู้กำลังหลับไปยังป่าช้า ด้วยการ ยกไปทิ้งเตียงเพื่อจะเผาทั้งเป็น แต่ลืมนำไฟไปด้วยจึงพากันกลับมาเอาไฟที่บ้าน เมื่อทั้งสองคนไปแล้ว แม่ผัวตื่นขึ้นเพราะความหนาวก็รู้ว่ากำลังจะถูกฆ่า จึงยกชากศพพ หนึ่งขึ้นนอนบนเตียงแทนเอาผ้าห่มคลุมไว้แล้วหนีไปซ่อนตัวอยู่ในถ้ำแห่งหนึ่งใกล้ป่า ช้านั้น เมื่อสองสามีภรรยามาถึงก็เอาไฟเผาชากศพนั้นแล้วพากันกลับบ้าน⁴⁰

4. บทบาทในฐานะผู้ประพฤตินไม่เกื้อกูลสามี ชาตภัญญูฤทธานแสดงให้ เห็นบทบาทของภรรยาผู้ไม่ช่วยเหลือสนับสนุนสามี ไม่เป็นที่น่าภาคภูมิใจของสามี แต่ กลับทำความหนักใจให้ ดังบทบาทของภรรยาผู้แนะนำในสิ่งอันไม่เป็นประโยชน์ซึ่ง เป็นสาเหตุทำให้สามีได้รับความอับอาย ที่ปรากฏในรูกษชาดก ความย่อว่า

นางปฐวี ภรรยาของรูกษพราหมณ์ผู้เป็นปุโรหิตของพระเจ้าพรหมทัต เป็นผู้หญิงปลิ้นปล้อน⁴¹ เจ้าเล่ห์เพทุบาย⁴² เธอได้ฟังสามีเล่าว่า ขณะที่เขากำลังขีม้า พระราชทานที่แต่งเครื่องประดับม้าเดินทางไปเข้าเฝ้าพระราช ูคนต่างพากันชมว่าม้านั้นงดงามยิ่งนัก ด้วยความคะนองปากเธอจึงหลอกสามีว่าสาเหตุที่ม้างามเพราะแต่งเครื่องประดับ ถ้าเขาแต่งตัวด้วยเครื่องประดับม้านั้นแล้วเดินชอຍเท้าไปตามถนนอย่าง

³⁹ ชา. อ. 39/477-485. ตกฤทษชาดก

⁴⁰ ชา. อ. 39/375-377. ปทกษลชาดก

⁴¹ ฉินฺนิกา (chinnika) = deceitful, fraudulent, sly ดู Dict. PTS., p. 276.

⁴² รุกฺตติกาติกา; ดูคำว่า รุกฺต, รุกฺตติกา และ รุกฺตติกา = cunning, crafty ใน Dict.

กิริยาของม้าก็จะเป็นผู้สง่างามเช่นกัน สามิไม่รู้ว่าภรรยาเจ้าเล่ห์แกล้งหลอกจึงได้ทำตาม
ที่เธอแนะนำ จนทำให้เขาถูกหัวเราะเยาะและได้รับความอับอายเป็นอย่างยิ่ง⁴³

บทบาทของภรรยาที่พูดไม่ถูกหูสามิแสดงความลืมหืม ทำให้สามิขัดเคือง
ใจ ปรากฏในสุชาดาชาดก ความย่อว่า

พระอัครมเหสีของพระเจ้าพาราณสี ซึ่งเป็นหญิงชายพุทราในอดีต ทรง
เป็นที่โปรดปรานของพระสวามี วันหนึ่ง ขณะที่พระราชากำลังเสวยพุทราอยู่ พระนาง
แกล้งทูลถามพระราชว่าพระองค์เสวยผลไม้อะไร พระราชาทรงกริ้วตรัสติเตียนว่าพระ
นางเป็นหญิงลืมหืมชาติกำเนิดตนเอง⁴⁴

บทบาทภรรยาที่ไม่มีความห่วงใยชีวิตสามิ พบในปทกุตลชาดก ซึ่งมี
ความย่อว่า

ภรรยาของนายปาฐลีผู้เป็นนักเดินรำขบร้องประกอบเสียงพิณ ติดตาม
นายปาฐลีไปแสดงในเมืองพาราณสี หลังจากเลิกการแสดง นายปาฐลีได้นำเงินไปซื้อ
อาหารและเหล้า แล้วพาเธอเดินทางกลับบ้าน มาถึงแม่น้ำสายหนึ่งในระหว่างทาง เป็น
เวลาที่น้ำขึ้น จึงหยุดพักกินอาหาร นายปาฐลีดื่มเหล้าจนเมาแล้วเอาพิณผูกไว้ที่คอจึงมือ
ภรรยาลงน้ำเพื่อจะว่ายน้ำข้าม ขณะนั้นน้ำได้ไหลทะลักเข้าทางช่องพิณถ่วงเขาจนจม เธอรู้
ว่าสามิกำลังจะจมน้ำตายจึงรีบสลัดมือหลุดแล้วหนีขึ้นฝั่ง ขณะที่เขากำลังผลุบ ๆ โผล่ ๆ
อยู่นั้น แทนที่เธอจะห่วงใยชีวิตสามิ เธอกลับคิดหวังตนเองว่าถ้าสามิตายไป เธอเองไม่มี
ศิลปะที่จะใช้เสียงพิณ จึงขอร้องสามิผู้กำลังจะจมน้ำตายให้สอนเพลงขับแก่เธอสักเพลง
ไว้ใช้เสียงพิณ⁴⁵

⁴³ ชา. อ. 37/151-153. รุทกชาดก

⁴⁴ ชา. อ. 38/251-253. สุชาดาชาดก

⁴⁵ ชา. อ. 39/371-372. ปทกุตลชาดก

บทบาทภรรยาผู้ร่วมมือกับคนโกงลงสามิให้ทำร้ายผู้อื่น ปรากฏใน
อัปทานุตราดก ความย่อว่า

พระเทวีของพระเจ้าพาราณสี ร่วมมือกับท้าวสักกะลงพระสวามีว่าทรง
แพ้พระครรรค์อยากเสวยมะม่วง เนื่องจากท้าวสักกะต้องการกลั่นแกล้งพวกฤๅษีที่พักอยู่ใน
พระราชอุทยาน ท้าวสักกะได้บันดาลให้มะม่วงในพระราชอุทยานอันตรธานหมดสิ้น
พระราชาก็รับสั่งให้คนไปเก็บมะม่วงในพระราชอุทยาน แต่ไม่ได้มาแม้แต่ผลเดียว เข้า
พระทัยว่าพวกฤๅษีที่พักอยู่ในพระราชอุทยานพากันกินจนหมด ทรงกริ้วจึงรับสั่งให้โบย
และขับไล่ฤๅษีทั้งหมดออกไปจากพระราชอุทยาน⁴⁶

5. บทบาทในฐานะผู้ผูกใจเจ็บและฆ่าสามิ บทบาทของภรรยาผู้ฆ่าสามิ
เพราะความเคียดแค้น พบในฉันทันตราดก ความย่อว่า

พระนางสุภัททาผู้เป็นพระอัครมเหสีของพระเจ้าพาราณสี ทรงระลึกชาติ
ได้ว่า ในอดีตชาติ พระนางเป็นมเหสีรองของพระยาช้างฉัททันต์ เกิดความริษยาและ
น้อยใจว่าพระยาช้างผู้สามิลำเอียงรักใคร่มเหสีใหญ่มากกว่า จึงได้ผูกใจเจ็บและจองเวร
สามิ คายแล้วได้มาเกิดเป็นพระนางสุภัททาในปัจจุบันชาติ ทรงประสงค์จะแก้แค้นจึงทูล
พระราชาวาแพ้พระครรรค์ ขอให้พระราชารับสั่งเรียกพรานป่าทั้งหลายมาประชุมกันก่อน
พระราชาทรงทำตาม พระนางทรงเลือกพรานโสณครผู้มีท่าทางเข็มกว่าพรานทั้งหมด
ให้ไปฆ่าพระยาช้างฉัททันต์แล้วเลื้อยเองาทิ้งกุ่มถวายเป็นรางวัลให้ และทรงบอก
หนทางไปยังที่อยู่ของพระยาช้างแก่พราน โสรณครได้เดินทางไปจนสามารถฆ่า
พระยาช้างและนำงาทั้งคู่กลับมถวายเป็น⁴⁷

6. บทบาทในฐานะผู้ขัดขวางการทำความดีของสามิ บทบาทภรรยาผู้ขัด
ขวางการออกบวชของสามิ ปรากฏในมหาชนกษัตริย์ ความย่อว่า

⁴⁶ ชา. อ. 38/148-151. อพุกนุตราดก

⁴⁷ ชา. อ. 41/229-250. ฉันทันตราดก

พระนางสิวลีทรงเป็นพระอัครมเหสีของพระเจ้ามหาชนกแห่งกรุงมิถิลา เมื่อพระสวามีกำลังเสด็จออกผนวช พระนางพยายามหาทางขัดขวางทุกวิถีทาง ทรงพานางสนม 700 นางซึ่งแต่งตัวงดงาม ติดตามพระสวามีไปเพื่อช่วยกันอ่อนวอนให้เสด็จกลับ เมื่อไม่สามารถทูลอ่อนวอนให้เสด็จกลับได้จึงใช้อุบายให้คนช่วยกันเผาโรงเรือนเก่าและศาลาเก่าแล้วกราบทูลพระสวามีว่าไฟกำลังไหม้กรุงมิถิลา สมบัติแก้วแหวนเงินทองกำลังถูกไฟไหม้ พระราชาก็ไม่ทรงใยดี พระนางจึงให้อำมาตย์ทั้งหลายช่วยกันแสดงละครตบตาว่ากำลังปล้นเมืองและฆ่าฟันผู้คน แล้วกราบทูลพระสวามี พระองค์ก็ไม่ยอมเสด็จกลับทรงไล่พระนางให้กลับเสีย พระนางพร้อมนางสนมและข้าราชการบริพารอื่น ๆ พวกกันติดตามพระราชาก็ไปจนถึงฉนวนนคร แต่ก็ไม่สามารถทำให้พระราชารเปลี่ยนพระทัยเสด็จกลับได้ พระนางทรงคร่ำครวญจนสลบ พระราชาได้โอกาสจึงเสด็จหนีเข้าไป⁴⁸

ข. บทบาทของแม่ที่มีต่อลูก

ชาตภัฏฐกถาแสดงให้เห็นว่า ความรักมากในกามารมณ์ทำให้หญิงผู้เป็นแม่ปฏิบัติตนผิดจากบทบาทของแม่ที่ดี ดังนี้คือ

1. บทบาทในฐานะผู้ฆ่าลูก ชาตภัฏฐกถาต้องการแสดงให้เห็นโทษของกาม ที่ทำให้หญิงชราผู้เป็นแม่ตกอยู่ในอำนาจกิเลสเป็นทาสของกามารมณ์ ฆ่าได้แม้กระทั่งลูกตนเอง และยังแสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงแม้จะมีอายุมากก็ยังไม่อึดในกาม ดังเนื้อเรื่องที่พบในอสาตมันตชาดก ความย่อว่า

หญิงชราหนึ่งคนดาบอดผู้เป็นแม่ของอาจารย์ทศปาโมกษ์ ได้รับการดูแลเอาใจใส่จากชายหนุ่มคนหนึ่งซึ่งเป็นศิษย์ของลูกชาย ชายหนุ่มนั้นทำหน้าที่อาบน้ำ ป้อนข้าวป้อนน้ำให้เธอ ในเวลาบิบนวดให้ ชายหนุ่มมักพูดจาเอออกเอาใจ เธอเข้าใจว่าชายหนุ่มหลงรักเธอ วันหนึ่ง จึงได้ชักชวนชายหนุ่มเสพเมถุนกับเธอ ชายหนุ่มตอบว่าเกรงใจอาจารย์ เธอจึงบอกให้เขาฆ่าลูกชายเธอเสีย ชายหนุ่มปฏิเสธ เธอจึงลงมือทำเอง แต่ลูก

⁴⁸ ชา. อ. 43/89-113. มหาชนกชาตกัม

ชายเธอได้ใช้ท่อนไม้วางบนที่นอนแทนแล้วเอาผ้าคลุมไว้ พอเธอใช้ขวานฟันลงไปก็รู้ว่า เป็นท่อนไม้ อาจารย์ของชายหนุ่มแอบดูอยู่จึงถามแม่ว่าทำอะไร พอเธอได้ขึ้นก็ตกใจสุดขีดล้มลงขาดใจตาย⁴⁹

2. บทบาทในฐานะผู้เบียดเบียนลูก ชาตกัญฐกถาแสดงให้เห็นโทษของ กาม ที่ทำให้แม่หลงรักเพื่อนของลูกอย่างถอนตัวไม่ขึ้น ถึงกับอดอาหารยอมตาย บีบคั้น จิตใจลูก จนกระทั่งลูกต้องยกราชสมบัติและแม่ตนเองให้เพื่อน ดังเนื้อเรื่องที่ปรากฏใน สุตีสัมชาดก ความย่อว่า

พระราชชนนีของพระเจ้าพรหมทัต ทอดพระเนตรเห็นสุสิมปุโรหิตผู้เป็น พระสหายของพระเจ้าพรหมทัตนั่งบนหลังช้าง ณ ที่นั่งด้านหลังเบื้องพระปฤษฎางค์ ใน ขณะกำลังเสด็จเสียบพระนคร ทรงมีพระทัยปฏิพัทธ์ในสุสิมปุโรหิต จึงเสด็จเข้าห้อง บรรทม ทรงงดพระกระยาหารด้วยหมายพระทัยว่า หากไม่ได้ปุโรหิตผู้นี้เป็นสามี จะ ยอมตาย ต่อมา พระเจ้าพรหมทัตทรงทราบเรื่อง จึงทรงอภิเษกสุสิมปุโรหิตขึ้นเป็น พระราชา และยกพระราชชนนีให้เป็นพระอัครมเหสี ทรงลดพระองค์ลงเป็นอุปราช⁵⁰

ค. บทบาทของลูกสาวที่มีต่อพ่อแม่

ชาตกัญฐกถาชี้ให้เห็นโทษของกาม ที่ทำให้หญิงในสถานภาพลูกสาวไม่ เชื่อฟัง และฝ่าฝืนความประสงค์ของพ่อ ด้วยการใช้เล่ห์เพทุบายลวงพ่อหนีไปกับผู้ชาย ทั้งที่พ่อระวังป้องกันอย่างเข้มงวด ปรากฏในมุกุฎาณิชาดก ดังความย่อว่า

พระธิดาของพระเจ้าพาราณสี ทรงรักใคร่ชอบพอกับพระภาคิไนยของ พระราชา แต่พระราชบิดาทรงกีดกัน เพราะต้องการให้พระธิดาอภิเษกสมรสกับพระ ราชาน้องอื่น และขอพระธิดาของพระราชาเมืองอื่นให้แก่พระภาคิไนย จึงทรงระวัง ป้องกันอย่างเข้มงวด โดยให้พระภาคิไนยไปประทับอยู่ ณ ตำหนักภายนอกพระราชฐาน

⁴⁹ ชา. อ. 36/75-77. อสาดมณฑชาตก

⁵⁰ ชา. อ. 39/217-225. สุตีสัมชาตก

และให้พระธิดาบรรทมในห้องบรรทมน้อยภายในห้องพระบรรทมส่วนพระองค์ แต่ในเวลาต่อมา พระธิดาได้นัดแนะกับพระภาคิไนย ให้เตรียมสาวใช้ผู้ที่มีมือนุ่มนวลเหมือนอย่างพระนาง แล้วพามาหาในเวลากลางดึกของคืนเดือนมืดที่ฝนกำลังตก เพื่อเปลี่ยนตัวเมื่อถึงวันเวลาดังกล่าว พระภาคิไนยทรงนำสาวใช้ไปตามที่ได้นัดแนะไว้ ประทับข้างรออยู่ข้างห้องพระบรรทมของพระราชินี ฝ่ายพระธิดาได้ทูลขออนุญาตเพื่อสรภสนาน พระราชบิดาจึงทรงจูงหัตถ์พระธิดาไปที่พระแทล แล้วให้พระธิดาสานที่ชานด้านนอกพระแทล โดยจับหัตถ์ข้างหนึ่งของพระธิดาไว้ พระธิดาทรงเปลื้องเครื่องประดับให้พระภาคิไนยประดับที่มือสาวใช้ แล้วให้สาวใช้ยืนอยู่ข้าง ๆ ยื่นมือเข้าไปให้พระราชินีจับ พระราชินีทรงจับมือของสาวใช้นั้นแล้วปล่อยหัตถ์ของพระธิดา พระนางทรงเปลื้องเครื่องประดับที่เหลือประดับให้สาวใช้ แล้วทรงหนีไปกับพระภาคิไนย⁵¹

อนึ่ง เนื้อเรื่องนี้ยังชี้ให้เห็นว่าหญิงมักมากในกามารมณ์จนไม่มีทางจะยับยั้งหรือควบคุมไว้ได้ ดังข้อความในตอนต้นของชาดกเรื่องนี้ ซึ่งกล่าวไว้ว่า "แม่คนที่ปราศเปรื่องในครั้งกาลก่อนก็ยังไม่สามารถป้องกันลูกสาวตนเองไว้ได้ เธอขึ้นกุมมือพ่ออยู่แท้ ๆ ก็ยังหนีไปกับผู้ชายได้โดยที่พ่อไม่ทันรู้ตัว ด้วยอำนาจกิเลส"⁵²

นอกจากนี้ ชาดกกฎกฐกถายังได้แสดงให้เห็นโทษของความโง่เขลาเบาปัญญา ที่มีผลรุนแรงถึงกับเป็นสาเหตุให้ลูกสาวฆ่าแม่บังเกิดเกล้า ดังบทบาทลูกสาวในโรหิณีชาดก ซึ่งมีเนื้อความย่อว่า

⁵¹ ชา. อ. 38/62-68. มุฑุปาณิชาดก

⁵² ชา. อ. 38/61.

ไปราณกปณจิตาปี อุตตโน ธิตร รกขิตุ นาสกขีสุ. ปีตร หตเต คเหตุวา
จิตา ว ปีตร อชานาเปตวา กิลสวเสน ปุริเสน สทุธิ ปลายตีติ.

นางโรหิณีสาวใช้ของเศรษฐีเมืองพาราณสีเป็นหญิงโง่เขลา แม่ของเธอ เป็นหญิงชราอนธกผู้ง่แมลงวันรุมตอมกัด ได้ขอให้ลูกสาวช่วยปิดให้ เธอคิดจะตีแมลงวันที่รุมกัดแม่จึงใช้สากซ้อมข้าวเหวี่ยงไปถูกแม่ตายคาที่⁵³

บทบาทในเรื่องนี้แม้อาจพิจารณาได้ว่าเป็นการกระทำที่มีได้จิตใจ แต่จุดมุ่งหมายของชาตักภูตฤกถาต้องการชี้ให้เห็นโทษของความโง่เขลา ที่เป็นสาเหตุให้ลูกทำบาปกรรมหนักที่สุด กล่าวคือมาตุฆาต ซึ่งยังผลให้ผู้ทำต้องได้รับทุกข์ในอบาย

ง. บทบาทของน้องสาวที่มีต่อพี่น้องและวงศ์ตระกูล

ชาตักภูตฤกถาแสดงให้เห็นโทษของกาม ที่ทำให้น้องสาวเป็นผู้ไม่เห็นแก่พี่น้องและวงศ์ตระกูล จนวงศ์ตระกูลต้องพินาศ

เนื้อเรื่องที่ปรากฏบทบาทหญิงร้ายในฐานะน้องสาวผู้ทำให้พี่น้องและวงศ์ตระกูลพินาศนี้ มีอยู่ในขมดปีณจิตชาดก ความย่อว่า

พระนางเทวคัพภ่าซึ่งเป็นพระราชธิดาของพระเจ้ามหายังสะ มีพระเชษฐา 2 องค์ พระนามว่ากังสะ และอุปกังสะ ในวันที่พระนางประสูติ พราหมณ์ผู้ทำนายลักษณะได้พยากรณ์ว่า พระโอรสที่เกิดในครรภ์ของพระนางจะทำให้ราชวงศ์พินาศ แต่พระราชาทรงมีความรักในพระธิดาจึงไม่อาจให้สำเร็จโทษได้ ภายหลังจากที่พระองค์เสด็จสวรรคตแล้ว พระราชโอรสองค์ใหญ่ได้ขึ้นครองราชย์ทรงพระนามว่าพระเจ้ากังสะ ส่วนพระอุปกังสะทรงเป็นพระอุปราช ทั้งสองพระองค์ได้ตัดสินพระทัยว่าจะไม่ยอมยกพระกนิษฐภคินีให้แก่ใคร จะเลี้ยงดูโดยไม่ให้มีพระสวามี เพื่อรักษาราชวงศ์ไว้ ทรงสร้างปราสาทที่มีเสาเดียวให้พระนางเทวคัพภ่าประทับอยู่บนปราสาทนั้น มอบให้นางทาสีชื่อนันทโคปาเป็นคนรับใช้ใกล้ชิดคอยดูแล และให้ทาสชื่ออันธกเวณจุผู้เป็นสามีของนางนันทโคปาเป็นผู้พิทักษ์รักษาพระนาง ครั้งนั้น พระอุปสาครระผู้เป็นพระสหายของพระอุปกังสะ ได้กระทำความผิดในพระสนมของพระเจ้าสาครระผู้เป็นพระเชษฐา จึงได้

⁵³ ชา. อ. 36/21-22. โรหิณีชาดก

หนีมาอยู่กับพระอุปถัมภ์ ในเวลาที่พระอุปสาคระไปเฝ้าพระราชบิดาได้เห็นปราสาทเสาดเดียวและทราบว่าเป็นที่อยู่ของพระนางเทวคัพภาก็เกิดพระทัยปฏิบัติในพระนาง ฝ่ายพระนางเทวคัพภาทอดพระเนตรเห็นพระอุปสาคระก็ทรงมีพระทัยปฏิบัติเช่นกัน และด้วยความช่วยเหลือของนางนันทโคปา ทั้งสองจึงได้พบกัน โดยพระอุปสาคระเป็นผู้ลักลอบเข้าไปหาพระนางบนปราสาทเสาดเดียว ทั้งสองได้ลักลอบเสพสังวาสกันเป็นประจำจนพระนางเทวคัพภาทรงตั้งครรภ์ และในท้ายที่สุด โอรสทั้งหลายที่ประสูติจากพระนางก็ได้เช่นฆ่าล้างผลาญจนราชวงศ์กัมพูชาตามคำทำนาย⁵⁴

จ. บทบาทของหญิงทั่วไปที่มีต่อบุคคลต่าง ๆ

บทบาทหญิงร้ายในสถานภาพหญิงทั่วไปนี้มีลักษณะต่าง ๆ ดังนี้ คือ

1. บทบาทในฐานะผู้ทำลายศีลและคบะนักบวช ชาตักภูฏกถาต้องการแสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงเป็นอันตรายต่อนักบวช โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องพฤติกรรมทางเพศ เนื้อเรื่องที่ปรากฏบทบาทหญิงร้ายผู้ทำลายศีลและคบะนักบวชนั้น ส่วนมากเป็นเนื้อเรื่องที่มีเค้าโครงเรื่องเหมือน ๆ กัน ดังเนื้อเรื่องจากชาดก 5 เรื่องต่อไปนี้ คือ

อรุณชาดกมีเนื้อเรื่องย่อว่า หญิงสาวคนหนึ่งถูกพวกโจรที่เข้าปล้นหมู่บ้านจับตัวไป ได้หลบหนีไปถึงอาศรมของดาบส 2 พ่อลูก ขณะนั้นดาบสผู้เป็นพ่อเข้าป่าหาผลหมากรากไม้ อยู่แต่ดาบสหนุ่มผู้เดียว เธอยั่ววนประเล้าประโลมดาบสหนุ่มจนเสียศีลคบะเสื่อมเสพเมถุนกับเธอ แล้วชักชวนดาบสหนุ่มไปอยู่ด้วยกัน ดาบสหนุ่มขอรพพบพ่อเสียก่อน เธอจึงออกไปนั่งรอที่ระหว่างทาง เมื่อดาบสผู้เป็นพ่อกลับมาได้ แนะนำสั่งสอนจนดาบสหนุ่มเปลี่ยนใจไม่ไปกับเธอ⁵⁵

หลิททราชาดกมีเนื้อเรื่องย่อว่า หญิงสาวคนหนึ่งทำลายศีลและคบะของดาบสหนุ่มแล้ว รู้ว่าดาบสหนุ่มตกอยู่ในอำนาจตน ก็คิดจะลวงดาบสหนุ่มไปอยู่ด้วยจึง

⁵⁴ ชา. อ. 39/527-529. ฃตปณจิตชาดก

⁵⁵ ชา. อ. 38/412-414. อรุณชาดก

บอกว่า ศิลที่รักษาอยู่ในป่าที่ปราศจากกามคุณมีผลไม่มากเท่ากับศิลปะที่รักษาในดินที่อยู่ของมนุษย์ซึ่งเต็มด้วยกามคุณ แล้วได้ชักชวนดาบสหนุ่มไปด้วยกัน ดาบสหนุ่มขอเวลา รอดาบสผู้เป็นพ่อกลับมาก่อน ได้ลาพ่อแล้วจึงค่อยไป เธอรู้ว่าดาบสหนุ่มพักอยู่กับพ่อ ก็กลัวว่าเมื่อดาบสผู้เป็นพ่อเห็นเธอเข้าจะทำร้ายเธอ จึงขอล่วงหน้าไปก่อน โดยจะทำเครื่องหมายไว้ในหนทาง เมื่อเธอไปแล้ว ดาบสหนุ่มก็ละทิ้งกิจวัตรทุกอย่าง ได้แต่นั่งเสรำชิม รอคอยทั้งดาบสผู้เป็นพ่อกลับมาจึงบอกพ่อ แต่เมื่อได้ฟังคำแนะนำสั่งสอนของพ่อแล้วก็เปลี่ยนใจ⁵⁶

จุลนารทกัศสพชาดกมีเนื้อเรื่องย่อว่า หญิงสาวคนหนึ่งถูกพวกโจรจับตัวไป ได้ใช้อุบายหลบหนีได้ จนกระทั่งมาถึงอาศรมของดาบส 2 พ่อลูก ขณะนั้นกัศสพดาบสผู้เป็นพ่อไปหาผลไม้อินป่า เหลือแต่นารทดาบสหนุ่มอยู่เฝ้าอาศรมแต่เพียงผู้เดียว เธอได้ประเล้าประโลมดาบสหนุ่มทำลายศีลและคบะของเขา ทำให้เขาเสพเมถุนกับเธอ แล้วชักชวนไปอยู่ด้วยกัน ดาบสหนุ่มขอลาพ่อก่อน เธอกลัวดาบสผู้เป็นพ่อ จึงนัดหมายสถานที่แล้วลวงหน้าไปก่อน ตั้งแต่เธอจากไป เขาก็ทุกข์ใจไม่เป็นอันทำกิจวัตรใด ๆ ได้ แต่เสรำชิม เมื่อกัศสพดาบสผู้เป็นพ่อกลับมาเห็นรอยเท้าผู้หญิงก็รู้ว่าดาบสผู้เป็นลูกถูกทำลายศีลและคบะ จึงกล่าวแนะนำสั่งสอนจนดาบสหนุ่มเปลี่ยนใจ⁵⁷

อลัมพุสาชาดกมีเนื้อเรื่องย่อว่า นางอลัมพุสาได้ใช้มารยาหญิงทำลายพรหมจรรย์ของอสิสิงคดาบสผู้ซึ่งเป็นผู้มีคบะแก่กล้าได้สำเร็จ เธอทำให้ดาบสตกอยู่ในอำนาจของเธอถึง 3 ปี เมื่อดาบสรู้สึกตัวถึงกับร้องไห้ที่มิได้บูชาไฟมิได้รำมนต์ใดเลย เสื่อมจากฉนวนนานถึง 3 ปี และระลึกถึงโอวาทที่ดาบสผู้เป็นพ่อให้ไว้ก่อนตายว่า ผู้หญิงสามารถทำให้ชายผู้ตกอยู่ในอำนาจพินาศอย่างใหญ่หลวง จึงละกามราคะแล้วทำฉนวนให้เกิดขึ้นใหม่ ฝ่ายนางอลัมพุสาผู้เช่นนั้นก็ตกใจกลัวกล่าวขอโทษดาบส ดาบสยกโทษให้แล้วก็ปล่อยเธอไป⁵⁸

⁵⁶ ชา. อ. 39/394-397. หลิทุทราคชาดก

⁵⁷ ชา. อ. 40/172-178. จุลนารทกัศสพชาดก

⁵⁸ ชา. อ. 41/396-410. อลัมพุสาชาดก

นพินิกาชาคมีเนื้อเรื่องย่อว่า นางนพินิกาแต่งตัวเป็นคาบสินีไปขึ้นเล่น ลูกข้างอยู่หน้าบรรณศาลาของคาบส 2 พ่อลูก ขณะนั้นอุทิจจคาบสผู้เป็นพ่อไปหาผลไม้ เหลือแต่อิสติสังคาบสผู้เป็นลูกอยู่เพียงลำพัง คาบสหนุ่มไม่เคยเห็นผู้หญิงมาก่อนก็ตกใจ แต่ต่อมาได้สนทนากันแล้วจึงเชื่อเชิญให้เธอเข้าไปในบรรณศาลา ด้วยเข้าใจว่าเธอคือ คาบสเช่นกัน เธอใช้มารยาทหญิงนั้ให้คาบสเห็นอวัยวะที่ลับของเธอ เมื่อคาบสหนุ่มมองเห็นเข้าก็แปลกใจถามเธอ เธอหลอกว่าเป็นแผลที่ถูกหมีกัดจนเหวอะเหวและรู้สึกคันอยู่ตลอดเวลา ขอร้องให้คาบสหนุ่มช่วยทำให้หายคัน ด้วยวิธีสอดองคชาตเข้าไปเสียดสี คาบสหนุ่มไม่รูความจริงจึงได้หลงเสพเมถุนกับเธอ ศิลและฉานของเขาขาดและเสื่อมไปในทันที หลังจากนั้น นางนพินิกาก็ใช้อุบายหลบหนีไป ในเวลาเย็นอุทิจจคาบสกลับมาพบว่าอิสติสังคาบสนอนจมอยู่ไม่ยอมทำกิจวัตรใด ๆ เลย สอบถามจนรู้เรื่องราวที่เกิดขึ้นทั้งหมด จึงบอกว่าผู้ที่คาบสหนุ่มได้พบนั้นคือยักษิณี การเกี่ยวข้องกับยักษิณียอมทำให้การประพฤติพรหมจรรย์พินาศ คาบสผู้เป็นลูกจึงขอโทษพ่อ แล้วบำเพ็ญทาน อภิญญาให้เกิดขึ้นอีก⁵⁹

ตักกชาคมีเนื้อเรื่องย่อว่า นางทฎฐกุมารีถูกกระแสน้ำพัดพาไปจนถึง อาศรมของคาบสคนหนึ่ง คาบสได้ยินเสียงร้องของเธอจึงว่ายน้ำไปช่วยเหลือเธอขึ้นมา และให้พักในอาศรม ส่วนตัวคาบสเองออกไปนอนนอกอาศรม ต่อมา เธอได้ขี้ข่วน และเอาอกเอาใจจนคาบสตะลึงหลงเสพเมถุนกับเธอ แล้วได้ชักชวนเขาออกจากป่า ไปอยู่กินกันฉันสามีภรรยา อดีตคาบสผู้สามีต้องประกอบอาชีพขายเปรียงเลี้ยงดูเธอด้วยความยากลำบาก⁶⁰

อุทัญจนีชาคมีเนื้อเรื่องย่อว่า นางอุทัญจนีได้ขี้ข่วนประเล้าประโลม คาบสหนุ่มคนหนึ่งจนเสพเมถุนด้วยกัน หลังจากทำให้เขาเสียศีลและตะลึงแล้วจึง ชักชวนเขาไปอยู่ด้วยกัน เขานัดแนะให้เธอไปรออยู่ในที่แห่งหนึ่ง ส่วนตนเองก็ละทิ้งกิจวัตรทุกอย่าง มีหน้าตาเศร้าหมอง นั้งซึมเซารอกระทั่งคาบสผู้เป็นพ่อกลับมาจากการ

⁵⁹ ชา. อ. 42/1-24. นพินิกาชาคกั

⁶⁰ ชา. อ. 36/89-94. ตักกชาคกั

หาผลหมากรากไม้ จึงขออนุญาตพ่อไปอยู่กินกับหญิงนั้น คาบสผู้เป็นพ่อไม่สามารถเห็นยวรั้งเขาไว้ได้จึงจำใจปล่อยเขาไป เขาได้ไปอยู่กินกับเธอ และได้รับความทุกข์ยากลำบากเป็นอย่างยิ่งจากการเรียกร้องเชิญให้หาสิ่งที่เธอต้องการทุกอย่างมาให้เหมือนอย่างใช้ทาส ในที่สุด เขาทนไม่ไหวจึงหนีเธอกลับไปบวชเป็นคาบสอยู่กับพ่อตามเดิม⁶¹

หริตจชาคกปรากฏบทบาทของหญิงผู้ได้รับความไว้วางใจจากสามีให้ดูแลปรนนิบัตินักรบวชผู้มาฉันภัตตาหารเป็นประจำ ด้วยความใกล้ชิดจึงทำให้เธอและนักรบวชนั้นตกอยู่ในอำนาจกิเลส สร้อยเสพเมถุนกันเป็นประจำ⁶²

จุลลปโลภนชาคกและมหาปโลภนชาคกมีเนื้อเรื่องที่ปรากฏบทบาทของหญิงผู้ช่วยวนประเล้าประโลมคาบสผู้มีฤทธิ์ตนหนึ่งซึ่งจรผ่านมา ทำให้คาบสนั้นเสื่อมจากฤทธิ์และเสพเมถุนกับเธอ ในขณะที่เธอคอยสามีกลับจากการแสวงหาผลหมากรากไม้ อยู่ในบรรณศาลาตามลำพัง⁶³

โลมสกัสนชาคกมีเนื้อเรื่องที่ปรากฏบทบาทของหญิงผู้ล่อนักบวชมาทำพิธีฆ่าสัตว์บูชายัญได้สำเร็จ ทั้งที่นักบวชนั้นเป็นผู้ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ดังความย่อว่า

พระนางจันทวดี ผู้เป็นพระราชธิดาของพระเจ้าพรหมทัต รับหน้าที่เป็นผู้ไปล่อคาบสชื่อโลมสกัสนปะ ซึ่งเป็นผู้ควบคุมตนเองได้อย่างสงบขึงและมีตบะแก่กล้าให้มาทำพิธีฆ่าสัตว์บูชายัญ ทั้งที่ครั้งแรก พระราชาทรงใช้อำมาตย์ไปเชิญแล้ว แต่ไม่สำเร็จ เพราะคาบสนั้นเป็นผู้ไม่ฆ่าสัตว์ เมื่ออำมาตย์นำพระนางจันทวดีซึ่งแต่งองค์อย่างงดงามไปหาคาบส คาบสมองดูพระนางโดยมีทันระวัง จึงเกิดจิตปฏิพัทธ์ในพระนางเสื่อมจากฉันทันที อำมาตย์แจ้งให้ทราบ ว่า หากคาบสยินดีไปทำพิธี พระราชาจะพระราชทานพระนางจันทวดีให้แก่คาบส คาบสถูกกิเลสครอบงำได้ตอบตกลงแล้วขึ้นสู่ราชรถเดินทางไปยังพาราณสีพร้อมกับพระนางจันทวดี วันรุ่งขึ้น พระราชาทรงพาคาบส

⁶¹ ชา. อ. 36/271-273. อุทถยจนีชาคก

⁶² ชา. อ. 39/360-364. หริตจชาคก

⁶³ ชา. อ. 38/68-72. จุลลปโลภนชาคก; 41/132-139. มหาปโลภนชาคก

ไปยังหลุมบูชาัญญพร้อมด้วยพระนางจันทวดี เมื่อคาบสัจจบพระขรรค์เริ่มจะตัดคอข้างเพื่อทำพิธี ช่างร้องด้วยความกลัวตาย คนทั้งหลายก็พากันโห่ร้องและตำหนิการกระทำของคาบสนั้น เขาได้ยินเสียงโห่ร้องก็สลบใจมองดูตัวเองแล้วเดือดร้อนใจว่า ตนกำลังจะทำกรรมที่ไม่สมควร เพราะผู้หญิงเป็นเหตุ คิดดังนี้แล้วก็ทำบริกรรมกสิณให้เกิดฤทธิ์ขึ้นมาใหม่ เหาะขึ้นนั่งในอากาศสั่งสอนพระราชินีให้ทำลายหลุมบูชาัญญเสียแล้วเหาะกลับที่อยู่ของตน⁶⁴

บทบาทของหญิงผู้พยายามช่วยวนประเล้าประโลมนักบวชให้ลาเพศแต่ไม่สำเร็จ ปรากฏในสมิทติชาดก ความย่อว่า

เทพธิดานางหนึ่งเห็นรูปร่างหน้าตาของคาบสหนุ่มคนหนึ่งงดงาม ก็เกิดมีจิตใจรักใคร่เข้าไปหาแล้วประเล้าประโลมและเข้าชวนด้วยคำพูดว่า คาบสยังเป็นหนุ่มอยู่ จึงสมควรอยู่ครองเรือนใช้ชีวิตฉันสามีภรรยากับเธอเสียก่อน ต่อเมื่อแก่ตัวแล้วจึงค่อยออกบวช เวลาสำหรับตัดดวงกามสุขไม่ควรผ่านเลยไปเสีย แต่ทว่าคาบสกลับปฏิเสธว่า ตนไม่รู้เวลาที่ตาย เพราะฉะนั้น เวลาสำหรับปฏิบัติสมณธรรมจึงไม่ควรผ่านเลยไปเสีย เทพธิดานั้นไม่สมหวังจึงหายตัวไป⁶⁵

2. บทบาทในฐานะผู้แก่งทำให้ชายลุ่มหลง ชาตคัฏฐกถามีเนื้อเรื่องที่ปรากฏบทบาทของหญิงผู้ใช้รูปโฉมช่วยวนชายที่เธอเจ็บแค้นเพื่อแก่งทำให้ลุ่มหลง ทั้งนี้ชาตคัฏฐกถาต้องการแสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงสามารถครอบงำจิตใจผู้ชายได้โดยอาศัยรูปโฉมของตน ดังความย่อในอุมมาทันติชาดกว่า

นางอุมมาทันติเป็นหญิงสาวที่สวยงามมาก ชายใดได้เห็นเธอจะเกิดความลุ่มหลงคลั่งไคล้จนควบคุมสติไม่ได้ ตรีภูวิจฉเศรษฐีผู้เป็นพ่อต้องการจะถวายเธอแก่พระราชินี พระราชินีรับสั่งให้พวกพราหมณ์ไปตรวจดูลักษณะเสียก่อน ทันทีที่เห็นเธอพราหมณ์เหล่านั้นก็ควบคุมสติไม่ได้ กลุ้มคลั่งด้วยอำนาจกิเลส แสดงอาการประหลาด

⁶⁴ ชา. อ. 39/380-387. โลมสกสุสพชาดก

⁶⁵ ชา. อ. 37/74-76. สมิทติชาดก

ต่าง ๆ เธอเห็นเช่นนั้นจึงให้คนรับใช้ไล่พราหมณ์เหล่านั้นกลับ พวกพราหมณ์รู้สึกโกรธ จึงกราบทูลพระราชาวาเธอเป็นหญิงกาลกรรณิไม่คู่ควรแก่พระราชา พระองค์จึงปฏิเสธที่จะรับเธอเป็นชายา นางอุมมาทนต์คิดว่าพระราชาทรงปฏิเสธ ก็ผูกอาฆาตไว้ในใจ ต่อมา เศรษฐีผู้เป็นพ่อจึงได้ยกเธอให้แก่อภิปารกะผู้เป็นเสนาบดี วันหนึ่ง พระราชาจะต้องเสด็จเสียบพระนคร เสนาบดีผู้สามีจึงสั่งกำชับเธอมิให้ปรากฏตัวให้พระราชาเห็น แต่เธอผูกใจเจ็บพระราชาวา จึงได้ตั้งใจแสดงตัวและกิริยาเข้ายวนให้พระราชาทอดพระเนตรเห็นทางหน้าต่าง ทันทีที่ทรงเห็นพระองค์ก็ทรงควบคุมพระสติไม่ได้ ทรงคลั่งไคล้หลงไหลในความงามของเธอจนทรงระงับการเสียบพระนคร เสด็จเข้าสู่ที่บรรทมทรงเพื่อหาแต่เธอ⁶⁶

3. บทบาทในฐานะผู้ไม่ซื้อตรงต่ออุดมคติ ชาตภัฏฐกถาแสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงเป็นผู้มีจิตใจโลเลไม่มั่นคง แม้เธอจะเป็นนักบวชผู้เคร่งครัด ก็ไม่สามารถบำเพ็ญตนอย่างเคร่งครัดไปได้ตลอด ด้วยอำนาจแห่งกาม เธอยินดีที่จะสละเพศนักบวชไปอยู่กินกับชายผู้เป็นนักเลงเหล้าได้อย่างง่ายดาย ดังบทบาทของนักบวชหญิงชื่อปัญจตปาวิ ในกุณาลชาดก ซึ่งมีเนื้อเรื่องย่อดังนี้

นักบวชหญิงคนหนึ่งชื่อว่าปัญจตปาวิ เป็นผู้ถือพรตเคร่ง เธออาศัยอยู่ในป่าช้าและฉันอาหาร 4 วันต่อครั้งเป็นวัตร นักเลงเหล้าคนหนึ่งปลอมตัวเป็นดาบสไปอยู่ในป่าช้าเดียวกับเธอ เขาค่อย ๆ ทำความคุ้นเคยสนิทสนมกับเธอทีละน้อย ใช้เวลาเพียง 6 วัน ก็สามารถทำให้นางปัญจตปาวิเกิดความกำหนัดรักใคร่ลาเพศนักบวชออกไปอยู่กินกับเขา และเป็นผู้คอยรินเหล้าให้เขาดื่มอยู่ในโรงเหล้า⁶⁷

4. บทบาทในฐานะผู้ประทุษร้ายผู้มีพระคุณ บทบาทนี้เป็นบทบาทของหญิงโสเภณี 2 ราย รายแรกปรากฏในอัฐฐานชาดก เป็นบทบาทของหญิงโสเภณีผู้เห็น

⁶⁶ ชา. อ. 42/26-32. อุมมาทนต์ชาดก

⁶⁷ ชา. อ. 43/354-356. กุณาลชาดก

แก่ได้ ไม่ยินดีต้อนรับแต่กลับขับไล่ชายผู้มีพระคุณซึ่งคบหากันมานาน เพียงเพราะเขา
ไม่ได้นำเงินค่าตัวเธอมาด้วย เนื่องจากเหตุสุดวิสัยบางประการ ดังเนื้อความย่อว่า

โสเภณีนางหนึ่ง ได้รับเงินครั้งละพันกหาปณะจากมหาธนกุมารเป็น
ประจำทุกวัน ตั้งแต่เขายังไม่ได้ตำแหน่งเศรษฐีจนกระทั่งได้รับตำแหน่ง วันหนึ่ง เขา
สนทนากับพระราชานมิดคำจึงไม่ได้กลับไปเอาเงินที่บ้าน แต่ตรงไปหาเธอ ครั้นเธอ
เห็นเขาไม่มีเงินค่าตัวเธอมาด้วยก็ไม่ยอมร่วมหลับนอนกับเขา แม้เขาสัญญาว่าวันรุ่งขึ้น
เมื่อเขามาอีก เขาจะนำเงินมาให้รวมเป็น 2 พันกหาปณะ เธอก็ไม่ยินยอมเพราะคิดว่า
หากให้โอกาสเขา ในวันอื่นเขาก็จะมามือเปล่าอีก จึงสั่งให้พวกสาวใช้ช่วยกันลากคอเขา
ออกไปแล้วปิดประตู เขาสลัดใจและคิดว่า ขึ้นชื่อว่าผู้หญิงเป็นคนลามก ไม่มีความ
ละอาย ไม่รู้คุณค่าคน ทยศต่อคนที่มีความจริงใจต่อตนได้ เขาเห็นโทษของผู้หญิงจึงออก
บวชเป็นฤณีโดยมิได้บอกลาใคร⁶⁸

และบทบาทของโสเภณีผู้หลอกลวงชายที่หลงรักเธอให้ไปตายแทนชายที่
เธอรักใคร่ทันทีที่เห็น ซึ่งพบอยู่ในกถาวิรัชชาดก ความย่อว่า

นางสามาเป็นโสเภณีซึ่งมีค่าตัวครั้งละพันกหาปณะ วันหนึ่งเธอเห็นโจร
คนหนึ่งถูกเจ้าหน้าที่คุมตัวไปเพื่อจะประหาร ก็เกิดมีใจรักใคร่ในตัวโจรนั้นทันทีที่เห็น
เธอใช้สาวใช้ให้นำเงินพันกหาปณะไปให้เจ้าหน้าที่เพื่อขอให้ปล่อยตัว แต่เจ้าหน้าที่
ปฏิเสธว่าเขาเป็นนักโทษประหารผู้มีชื่อเสียงโด่งดังจึงไม่อาจปล่อยตัวได้ นอกจากจะได้
คนมาประหารแทน สาวใช้จึงนำความมาบอกแก่เธอ วันนั้น ลูกชายเศรษฐีคนหนึ่งซึ่ง
หลงรักเธอและมาร่วมอภิรมย์กับเธอเป็นประจำ ได้นำเงินพันกหาปณะมาหาเธอเพื่อร่วม
อภิรมย์ด้วย เธอได้โอกาสจึงหลอกลวงลูกชายเศรษฐีนั้นว่า โจรที่กำลังจะถูกประหารนั้น
เป็นพี่ชายของเธอ หากนำเงินพันกหาปณะไปให้เจ้าหน้าที่ ๆ ก็จะปล่อยตัว แล้วขอร้อง

⁶⁸ ชา. อ. 39/329-334. อภฺรฐานชาตก

ให้ลูกชายเศรษฐีนำเงินไปให้ เจ้าหน้าที่ที่ได้รับเงินแล้วก็จับตัวลูกชายเศรษฐีนั้นไว้ ปล่อยตัวโจรให้แก่เธอแล้วนำตัวลูกชายเศรษฐีไปประหารแทน⁶⁹

5. บทบาทในฐานะผู้คดโกง ชาตกัญฐกถามีเนื้อเรื่องที่ปรากฏบทบาทของหญิงโสเภณีผู้ไม่ซื่อสัตย์ต่ออาชีพ คดโกงชายที่มาหาความสำราญจากเธอ ดังเนื้อความย่อในคามณีจันทชาดกว่า

โสเภณีนางหนึ่งได้รับเงินค่าตัวจากชายคนแรกแล้วยังมีทันได้ร่วมหลับนอนกับชายนั้น เธอก็ละทิ้งเขาไปรับเงินจากชายอีกคนหนึ่ง แล้วร่วมหลับนอนกับชายคนใหม่นั้น การประพฤติดังเช่นนี้ทำให้ไม่มีชายคนใดไปหาเธออีกเลย เป็นเหตุให้เธอขาดรายได้⁷⁰

6. บทบาทในฐานะผู้ลักเล็กขโมยน้อย ชาตกัญฐกถาแสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงเป็นคนรักสวยรักงาม ความอยากได้ในสิ่งสวยงามตามประสาผู้หญิง สามารถทำให้ผู้หญิงลงมือลักขโมย ดังบทบาทของหญิง 2 รายที่ปรากฏในมโหสถชาดก ซึ่งมีเนื้อความย่อดังต่อไปนี้

หญิงสาวคนหนึ่งเห็นเครื่องประดับที่หญิงเชิญใจคนหนึ่งถอดออกจากคอวางไว้บนผ้าสาฎกที่ริมสระน้ำแล้วลงไปอาบน้ำอยู่ ก็เกิดความโลภหยิบเครื่องประดับนั้นขึ้นมาชมและขอลองสวมดู เมื่อหญิงผู้เป็นเจ้าของอนุญาต เธอก็สวมเครื่องประดับนั้นไว้ที่คอแล้วก็เดินหนีไป หญิงผู้เป็นเจ้าของเห็นเช่นนั้นจึงรีบขึ้นจากสระแต่งตัวแล้ววิ่งไล่ตามไปจนทัน จึงเกิดการเถียงกันขึ้นเพราะต่างฝ่ายต่างอ้างความเป็นเจ้าของ⁷¹

หญิงสาวอีกคนหนึ่งเห็นค้ายกลุ่มที่หญิงเฝ้าไร่เฝ้าคนหนึ่งเอาวางไว้บนผ้าสาฎกที่ริมสระน้ำแล้วลงไปอาบน้ำอยู่ ก็เกิดความโลภหยิบขึ้นมาชมแล้วเอาใส่ไว้ใน

⁶⁹ ชา. อ. 38/299-305. กณวีรชาดก

⁷⁰ ชา. อ. 38/46. คามณีจันทชาดก

⁷¹ ชา. อ. 43/232. มโหสถชาดก

ชายพกเดินหนีไป หญิงผู้เป็นเจ้าของเห็นดังนั้นจึงรีบขึ้นจากสระแต่งตัวแล้ววิ่งไล่ตามไป จนทัน เกิดการเถียงกันขึ้นเพราะต่างฝ่ายต่างอ้างความเป็นเจ้าของ⁷²

จากเรื่องหญิงร้ายที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ พบว่าเรื่องเกี่ยวกับบทบาทที่มีต่อสามีมีจำนวนมากที่สุด รองมาเป็นบทบาทที่มีต่อนักบวช และที่สุดเป็นบทบาทที่มีต่อบุคคลอื่น ๆ ซึ่งส่วนมากเป็นบุคลลภายในครอบครัวของหญิงนั้นตามสถานภาพต่าง ๆ

บทนี้สรุปได้ว่า ชาตภัฏฐกถาต้องการชี้ให้เห็นโทษและความร้ายกาจของผู้หญิง โดยเน้นบทบาทที่มีต่อสามีและที่มีต่อนักบวชเป็นประเด็นสำคัญ ส่วนบทบาทที่มีต่อบุคคลอื่น ๆ เป็นเพียงส่วนที่สนับสนุนให้เห็นโทษและความร้ายกาจของผู้หญิงยิ่งขึ้น.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁷² ชา. อ. 43/244. มโหสถชาดก